

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Pedagogická fakulta

Katedra občanské výchovy

Etická teorie Ericha Fromma a dnešní společnost

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vypracoval:

Ondřej Kadlec

Vedoucí práce:

PhDr. Milan Valach, Ph.D.

Brno

2012

Prohlašuji, že jsem závěrečnou bakalářskou práci vypracoval samostatně za použití uvedených zdrojů.

V Brně dne 19. dubna 2012

.....
Ondřej Kadlec

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce PhDr. Milanu Valachovi, Ph.D., který mi poskytl odbornou pomoc při zpracování bakalářské práce. Také bych rád poděkoval své rodině, která mi byla oporou po celou dobu studia.

Obsah:

Úvod	5
Konzumní společnost dle E. Fromma	6
Konzumní společnost dle Lipovetského	7
Srovnání názoru Fromma a Lipovetského	8
Charakter člověka a kapitalismus.....	9
Druhy orientací.....	11
Mód mít	13
Mód být	15
Umění milovat.....	17
Problematika lásky v dnešní společnosti	20
Kroky k nápravě jedince	21
Pohled Gillese Lipovetského na dnešní společnost	24
Lipovetsky - Člověk jako narcis	29
Srovnání Frommovy etické teorie s názory Gillese Lipovetského	33
Možnosti změny	37
Frommova vize.....	39
Ekonomická demokracie	42
Závěr.....	44
Resumé	45
Summary	45
Seznam použité literatury.....	46

Úvod:

Kdo jsme a kam směřujeme? Snad řečnická otázka, ale pokusím se na ni odpovědět. Člověk, rádoby pán světa, se za dlouhá léta vývoje dostal na pomyslný vrchol pyramidy života na této planetě, a je ho dokonce schopn částečně ovládat. Jsme nejvyspělejší civilizací, co kdy byla, stavíme obrovská města, vytváříme monumentální umělecká díla, mnoho lidí žije v blahobytu, který nebyl dříve představitelný. Potencionál lidstva se neustále zvětšuje. Minulost nás naučila věřit v sílu člověka a jeho možnosti. V humanitní a osvícenské tradici se stal člověk středem zájmu a je všemožně podněcován a podporován ke svému rozvoji. Lidský život se stal hodnotou, kterou jsme uznávali, nyní tomu tak už ale není.

Existuje odvrácená strana světa. Někteří lidé žijí stále v bídě, chudobě, v nemocích a o hladu. Neustále se zdůrazňují rozdíly mezi náboženstvími, neustále se na Zemi někde bojuje a umírají lidé. Chudé státy sotva stačí uživit své obyvatelstvo a bohaté tomu jen přihlížejí. Nekontrolovatelně, ve víře v pokrok, devastujeme přírodu a čerpáme vzácné suroviny jako samozřejmost. Chováme se, jako by bylo jenom dnes a žádné zítra.

Žijeme ve světě plném rozporů. Jsme opravdu spokojení? Vidíme smysl v naší existenci? Žijeme správně? To jsou těžké otázky na zodpovězení. Nicméně strach, který se pomalu plíží do našich životů, nejistota z budoucnosti nás nutí se zamýšlet, jestli je všechno v pořádku, tak jak nám je to podstrkováno, že člověk je dokonalý a jeho možnosti nemají hranic. Já osobně si to nemyslím, dnes a denně narážím na situace a události, které se mi běžné nezdají. Všeobecné násilí ve společnosti, apatie, neochota aktivně řešit problémy, radši věřit v sen lepších zítřků bez námahy nebo naopak řešit vše agresivně silou. Všechno tohle mi napovídá, že je potřeba změny.

Proto se ve své bakalářské práci pokusím o identifikování negativních jevů v naší společnosti a jejich dopadů na život jedince prostřednictvím děl Ericha Fromma a Gillese Lipovetského. Po analýze problému se pokusím nastínit možnosti změny.

Konzumní společnost dle E. Fromma

O dnešní společnosti mluvíme jako o konzumní společnosti z mnoha důvodů. Důležitý zvrát způsobila průmyslová revoluce. Tehdy se objevily první myšlenky na řízení přírody a neomezenosti lidské moci nad přírodou. S postupem času se za ideální štěstí začal považovat všeobecný blahobyt. Podle Fromma však tato víra nebyla naplněna.

„Pokrok a nová Pozemská říše pokroku měly nahradit Obec boží.“¹

Fromm tuto víru nazývá „vírou Velkého příslibu“, která se přeměnila do konzumní společnosti. Poukazuje na fakt, že nedošlo k naplnění očekávání a to konkrétně:

„Neomezené uspokojování všech tužeb nevede k blahu, nevede ani ke štěstí, ani k maximální slasti. Sen, že budeme nezávislími pány nad svými životy, skončil, když jsme začali vnímat fakt, že jsme se stali kolečky stroje byrokracie – ve svých myšlenkách, citech a vkusu, jimiž manipulují vláda, průmysl a masová komunikace. Hospodářský pokrok zůstal omezen na bohaté národy a propast mezi bohatými a chudými národy se stále prohlubuje. Technický pokrok sám vytvořil ekologická nebezpečí a nebezpečí nukleární války. Jedno či druhé může přivést ke konci lidskou civilizaci a možná i veškerý život².

Při zamyšlení nad těmito důvody se dostáváme k podstatě konzumní společnosti, která je postavena na základech materiálního smýšlení a hromadění majetku. „Jde o to mít víc a víc.“³

Konzumní společnost lze charakterizovat jako společnost orientovanou na soukromé vlastnictví, touze po zisku a moci. Jaké jsou zdroje majetku není důležité, není ani důležité to, že na vlastníka majetku tento fakt neklade žádné závazky. Pokud neporuším zákon jedná se pouze o moji věc.⁴

¹ FROMM, Erich; LUSK, Jan. Mít, nebo být?. Vyd. 1. Praha : Aurora, 2001. 14 s. ISBN 8072990365.

² C.d. str. 14-15

³ C.d. str. 29

⁴ C.d. str. 89

Konzumní společnost dle Lipovetského

Když mluvíme o konzumní společnosti u Gillesse Lipovetského, musíme spojit tento pojem s pojmem postmoderní společnost. Lipovetsky je autorem současně píšícím ,a proto u něj nalézáme mírně odlišný pohled na tuto problematiku než u Ericha Fromma. Když mluví o postmoderní době charakterizuje ji takto: „ Postmoderní společnost je společnost, kde panuje masová lhostejnost, kde převládá pocit neustálého omilání a přešlapování na místě, kde osobní nezávislost je samozřejmostí, kde je nové přijímáno jako staré, kde inovace jsou něčím zcela všedním a kde se už budoucnost nespojuje s nevyhnutelným pokrokem.“⁵ Společnost se odklonila tedy od vizí lepších zítřků a zakládá si na prožitku okamžiku a všeho s tím spojené. Snaží se odlišit, uvolnit a dojít k okamžitému osobnímu naplnění. Všichni chtějí žít teď a tady. Spíše dbají o svůj vzhled ,než by se snažili o vnitřní naplnění svého života. Svůj čas vyplňujeme mnoha zálibami, pseudo-povinnostmi a zkracujeme si tak společenský i individuální čas.⁶

Gilles Lipovetsky se o konzumu vyjadřuje jako o fenoménu, který by se mohlo zdát, že postupně mizí, ale opak je pravdou. Konzum se dostává více a více do vlastních životů lidí. Současný hospodářský pokles, energetická krize a ekologické uvědomění konzumnímu věku neodzvonyly: „ ...je nám dáno dál konzumovat, i když možná jinak, stále více věcí a informací, sportů a cestování, vzdělání a vztahů, hudby i lékařské péče. ...Konzumujeme svou vlastní existenci – prostřednictvím médií, zábav a seznamovacích technik.⁷

⁵ LIPOVETSKY, Gilles; BEGIVINOVÁ, Helena. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. V českém jazyce vydání 4. Praha : Prostor, 2008. 13 s. ISBN 9788072601905.]

⁶ C.d. str. 13-14

⁷ C.d. str. 16

Srovnání názoru Fromma a Lipovetského

U Fromma se dostáváme ke konzumní společnosti skrze modus mít, kdy člověku připadá jako nejvyšší naplnění života hromadění peněz a moci. Jeho názory můžeme pokládat za více historicky podložené, sleduje vývoj a poté dělá obecné závěry. V globálu jsou jeho myšlenky platné dodnes, ale společnost se neustále vyvíjí a tím i mění. Proto se domnívám, že Lipovetský svými názory Fromma rozšiřuje a doplňuje. Jistě dnes vidíme, že konzum zasahuje více a více do našich životů. Společnost nám dnes dává vše na co si vzpomeneme. Vůbec se však neuvědomujeme, kolik času využitím různých aktivit ztrácíme. Samozřejmě máme pocit, že v daném okamžiku se nemůžeme věnovat ničemu důležitějšímu. Tak se ve svých životech zabýváme rádobou věcmi, bez kterých se svoji existenci neumíme představit. Například ztratit hodinu líčením, bezcílným prohlížením internetu, sledováním televize, není dnes ničím zvláštním. Ano, chlubíme se novým oblečením, auty, domy. Ano, máme určitě dobrý pocit, když se můžeme pochlubit novým oblečením, nejrychlejším autem nebo jedinečným domem. Trávíme čas v kavárnách, večerních podnikách, a když nás něco přestane bavit, najdeme si něco jiného. Z tohoto nepatrného výčtu je zřejmé. Že téměř každý z nás podléhá konzumnímu způsobu života. Proto na tomto místě musím souhlasit s Lipovetským, když říká, že se konzum rozšiřuje, a to do osobní sféry.

Charakter člověka a kapitalismus

Na člověka se díváme jako součást lidstva, je to každý jedinec, který je základní jednotkou celé společnosti. Je to individuum, které je neopakovatelné, ale jeho osobnost je determinována zvláštností lidské existence, která je společná všem lidem.⁸ Při srovnání člověka s ostatními živočichy zjišťujeme jeden základní rozdíl a tím je pudovost. U člověka je pud na jednom z nejnižších stupňů vývoje, naopak mozek, nebo-li rozum, na té nejvyšší, a proto je člověk schopen se přizpůsobit a především přizpůsobit si své okolí a to mu umožňuje žít a přežít. Pudy, které člověk musí uspokojit, jako je hlad, žízeň, sexuální touha, ho uspokojí jenom částečně. Není jako zvíře, jenž si uspokojení ani neuvědomuje, a uspokojování pudů samotných je náplň jeho života. Když jedinec dojde uspokojení základních pudů dostaví se pocit částečného uspokojení, ale to není nikdy úplné.

„ Člověk usiluje o moc nebo o lásku nebo zničení, nasazuje svůj život za náboženské, politické nebo humanistické ideály, a toto úsilí je tím, co vytváří a charakterizuje, zvláštností lidského života.“⁹

Disharmonie mezi základními pudy a vnitřními tužbami jedince způsobují přání nastolit jednotu a rovnováhu mezi ním a jeho okolním světem. V první řadě se zabývá problémem rozumově. Hledá odpovědi na otázky typu, kde je jeho místo a jak by měl jednat. Cílem toho smýšlení je pak prožitek jednoty a jednosti ve všech sférách bytí a nalézání životní rovnováhy¹⁰

Život je hledáním tohoto rovnovážného stavu. Společnost do procesu hledání velice zasahuje. V první řadě nám tuto vyváženost zprostředkovává náboženství, to pak formuje názory a postoje. V současné době však naše názory formuje společnost a její trendy. Mám na mysli honba za úspěchem, bohatstvím a uznáním. Tento stav nás uvádí do jednorozměrného života a nevede nás cestou k již zmiňované rovnováze. Omezuje náš vývoj, a proto někteří jedinci daleko převyšují většinovou populaci, těžší z ní a staví se na vrchol pomyslné společenské hierarchie. Měli bychom si uvědomit, že: „ ... zralý, produktivní, racionální člověk se rozhodne pro systém, který mu dovoluje být zralým, produktivním a rozumným.“¹¹

⁸ Fromm, Erich, 1900-1980. *Člověk a psychoanalýza*. Erich Fromm ; 2., dopl. vyd. Praha : Aurora, 1997. 35 s. ISBN 80-85974-18-5.

⁹ C.d. str. 41

¹⁰ C.d. str 41-42

¹¹ C.d. str. 43

Je důležité si uvědomit fakt, že systémy, ideály jsou předešlým vývojem formulovány. Člověk má však volbu, jaké ideály si vybere za své. Musíme být ale opatrní v chápání ideálu. Ne každý ideál je cenný. Posuzujeme podle pravdivosti, jak rozvíjí lidské síly a dávají odpověď na potřebu vyrovnanosti. Musíme si uvědomit: „ chápání lidské motivace musí vycházet z chápání postavení člověka.“¹²

Osobnost¹³ člověka je tvořena dvěma základními složkami – temperament a charakter. Temperament souvisí ze způsobem reakce, je podmíněn konstitucí a je neměnný. Naproti tomu charakter se formuje v zásadě zážitky, zvláště v mládí, je do určitého stupně proměnný poznatky a novými zážitky.¹⁴

Za problém etiky považujeme právě charakter, který ovlivňuje člověka v jeho chápání života a jednání v něm. Charakter se rozvíjí podle Freuda ve dvou specifických způsobech.

1. osvojením si věcí a asimilace s nimi
2. tím, že se dostáváme do vztahu k lidem a k sobě samému

Jde tedy o osvojení věcí, aby člověk mohl uspokojit své potřeby. Stejně tak nemůže být bez kontaktu s ostatními. Je pro nás existenčně důležité být součástí skupiny. Jde o interakce mezi lidmi, ať už pozitivní či negativní. To vede k vytvoření vztahů, které charakterizují jeho postoj k životu a k ostatním. Tyto vztahy (orientace) tvoří jádro jeho charakteru.

„ Charakter je forma, do níž je sváděna energie člověka v procesu asimilace a zespolečnění“. ¹⁵Proto dochází Fromm k závěru, že svět není pro dva lidi stejný, protože ho prožívají skrze svůj charakter, skrze své zážitky a postoje.

Fromm rozděluje charakter různých typů. Základním rozdělením jsou neproduktivní a produktivní orientace charakteru.

¹² Fromm, Erich, 1900-1980. *Člověk a psychoanalýza*. 2., dopl. vyd. Praha : Aurora, 1997. 44 s. ISBN 80-85974-18-5.

¹³ „osobností rozumíme totalitu zděděných a získaných psychických vlastností, které charakterizují jedince a vytvářejí jedinečnost tohoto jedince.“

¹⁴ C.d. str. 44

¹⁵ C.d. str. 51

Druhy orientací

Receptivní orientace

Tuto orientaci lze charakterizovat jako víru, že všechno dobro leží vně, lze ho získat pouze skrze ostatní. Může se jednat o materiální věci, ale stejně tak i o lásku, vědění a požitky.

V lásce nehledají toho, koho chtějí milovat, ale hledají někoho, kdo je bude milovat. Jako inteligentní lidé často jen přijímají informace a nechtějí vyvíjet vlastní úsilí. Jsou věrnými těm ,kteří se o ně starají. Neradi říkají „ne“ a zaplétají se tak do nesplnitelných závazků. Jsou nerozhodní a nechtějí přijmout zodpovědnost. Často milují jídlo a pití, kterým překonávají bojácnost i depresi. Působí přátelsky a optimisticky. Mají smysl pro pomoc druhým, ale podvědomě se snaží zajistit přízeň.¹⁶

Vykořisťovatelská orientace

Jako receptivní orientace je charakterizovaná vykořisťovatelská orientace pocitem, že vše dobré leží vně, s tím rozdílem, že takto orientovaný jedinec si bere vše lstí nebo násilím.

V lásce hledá partnery, kteří mají nějaké závazky, partnery. Je zde touha někomu něco vzít. Rádi berou myšlenky jiných za své, ne že by nebyli schopni něco vymyslet, ale jim to dělá radost. Zjednodušeně radši berou, než tvoří. Obklopují se lidmi, kterým můžou něco „vzít“. Často mají uštěpačné poznámky o druhých. Jsou nedůvěřiví, cyničtí, závistiví a žárliví.¹⁷

Křečkovská orientace

Zakládají si na křečkování a spoření materiálních i citových vazeb. Okolní svět berou jako ohrožení své bezpečnosti a vlastnictví. Na lásku se dívají jako na objekt k vlastnění. Zaobírají se minulostí a jejím glorifikováním. Jsou pořádkumilovní a

¹⁶ Fromm, Erich, 1900-1980. *Člověk a psychoanalýza*. 2., dopl. vyd. Praha : Aurora, 1997. 53-55 s. ISBN 80-85974-18-5.

¹⁷ C.d. str . 55-56

čistotní, dbají na dochvilnost. Jako obranu proti světu používají neustálé „ne“ na všechny otázky. Nejvyšší hodnoty jsou pro ně pořádek a bezpečnost. Jsou nedůvěřiví, ale spravedliví.¹⁸

Tržní orientace

Tato orientace se objevuje až v novější době a přímo ji spojujeme s ekonomickou funkcí trhu. Jde o orientaci, která se zakládá na považování vlastní osoby za zboží a je prostředkem pro hodnocení člověka jako směnné hodnoty vůči ostatním i sobě samému. Například úspěch v zaměstnání není určen pouze vlastnostmi a dovednostmi jedince, ale také tím, jak umí „prodat“ svoji osobu. Člověk nemá zájem na svém životě a štěstí, ale na své prodejnosti. Společnost nám pak dává „vzory“ úspěšných lidí prostřednictvím reklamy, časopisů, filmů. Co je důležité je mít úspěch, pokud ho nemám, tak jsem bezcenný a ztrácím důstojnost a hrdost. Osoba s tržní orientací se snaží být taková, jaká je potřeba „trhu“. Projevu je se stejnost lidí, která se neblaze prostupuje do vztahů lidí, jež jsou povrchní v důsledku pohledu na vztah jako na něco směnitelného. Potažmo i individuální láska k určité osobě je tímto chápáním vztahů poznamenána. Nerozvíjí se žádný specifický a stálý vztahový systém, nýbrž schopnost měnit postoje je jedinou stálou vlastností této orientace.

Důležité je shromažďování informací, ne už tak jejich hlubší analýza. Vzdělání funguje na základě snahy dostat do žáků co nejvíce informací.¹⁹

¹⁸ Fromm, Erich, 1900-1980. *Člověk a psychoanalýza*. 2., dopl. vyd. Praha : Aurora, 1997. 57 s. ISBN 80-85974-18-5.

¹⁹ C.d. 58-68

Mód mít

Jak se objevilo na začátku mé práce, charakterizujeme dnešní svět jako konzumní. Fromm i Lipovetsky se dívají na svět z různého pohledu. Nicméně Fromm označuje za problém existenci tzv. módu mít. Tomuto módu se vyhnout nelze. Každý jsme vlastníkem různých věcí, drahých či prostých. Každý má právo na vlastnění: „Kde a jak jsem získal svůj majetek a jak s ním naložím, to je pouze moje věc a nikoho jiného; dokud neporuším zákon, je toto moje právo neomezené a absolutní“²⁰

Takhle pojmenované vlastnictvím nazýváme vlastnictvím soukromým. Touha po soukromém vlastnictví nás vyzývá k hromadění, zachovávání a zvětšování majetku. Fromm podotýká, že orientace společnosti se promítá do každého jedince, do jeho charakteru. V kapitole o charakteru jsme si objasnil pojem tržního charakteru, který je dominantní v dnešním světě. Jde o to, že mód mít není jen o vlastnění majetku, ale je o snaze vlastnit druhé osoby, protože tak se projevuje tento mód do životů všech lidí, i těch, kteří nemají obrovský majetek.

Fromm to komentuje takto: „Největší potěšení nespočívá ve vlastnění materiálních věcí, ale ve vlastnění živých bytostí“²¹

Tento prvek můžeme jasně pozorovat v patriarchální společnosti ve smyslu otec jako hlava rodiny. Vlastní manželku a děti. S emancipací dochází k zrovnoprávnění, ale snaha o vlastnění přetrvává v osobních postojích a vztazích k ostatním. Vlastnictví přátel, zdraví milenců, partnerů apod.²²

Člověk chápe sebe skrze své vlastnictví a svoji hodnotu přímo spojuje s věcmi. „Já jsem, protože mám X – X je rovno všem přírodním objektům a osobám, ke kterým vztahuji skrze svou moc ovládat je a trvale přivlastňovat.“²³

Je tedy jasné, že člověk nemůže uspokojit své touhy. Nelze zcela vše vlastnit a tento stav není trvalý, protože se může vždy stát něco, co nás o naše vlastnictví připraví. Záměrně jsem volil slova „svoji hodnotu“, kdyby člověk neexistoval v módu mít, díval by se na sebe jako tvořivou váženou osobu. A také by se tak o sobě vyjadřoval. Nebral by se jako věc, kterou je potřeba zhodnotit. Vlastní jazyk jedince je také problémem, který nás ovlivňuje v pohledu na svět. Prostřednictvím jmen a pojmenování dostáváme podměty k vytváření vlastnických vztahů.

²⁰ FROMM, Erich; LUSK, Jan. Mít, nebo být?. Vyd. 1. Praha : Aurora, 2001. 87 s. ISBN 8072990365

²¹ C.d. str. 89

²² C.d. str. 89

²³ C.d. str. 96

Vlastnictví, jenž je nezbytné pro život člověka, nazývá Fromm vlastnictvím existenčním:

„...lidské existování vyžaduje, abychom měli, drželi, používali určité věci a starali se o ně, abychom přežili.“²⁴

Tyto potřeby vycházejí ze základních potřeb jako je potrava, šaty, domov. Tyto atributy, jež nám dávají šanci přežít a jsou v nás geneticky zakódovány. Avšak i tyto základní potřeby jsou odvozovány ze společnosti samotné a v dnešní době se značně liší od těch, které byly před 30 či snad 50 lety. Podle mého názoru se pomyslný koš potřebných věcí značně zvětšuje. To můžeme vidět na potřebě mobilních telefonů, internetu. Mnoho lidí by je dnes označilo za nezbytné pro život a je tomu tak. Telefon je pro mnoho lidí základní pracovní nástroj, který zaručuje to, že vydělá a uspokojí své potřeby, přes internet se pracuje a také baví, komunikuje. Zábavnou část lze bez většího rozporu označit za nadstandartní, nicméně komunikace a to mám namysli především sociální sítě jsou otázkou komplikovanější. V případě, že si nevytvořím profil na této síti, se lehce dostávám do izolace od svých „přátel“ a sociální vyloučení, které je založeno na faktu, že nemám facebook, už můžeme označit za existencionální problém.

Tento příklad se může zdát nadsazený, ale chtěl jsem na něm ukázat problém, který vězí v těžkosti identifikovat existenční vlastnění. A to je i důvod, proč je tak obtížné prohlédnout modus mít.

²⁴ FROMM, Erich; LUSK, Jan. Mít, nebo být?. Vyd. 1. Praha : Aurora, 2001. 105 s. ISBN 8072990365.

Mód být

Protikladem módu mít je tedy mód být. Tento mód se sám o sobě velice těžko popisuje. Mód mít se týká věcí a ty jsou reálné a popsitelné, naopak modus být lze definovat: „Bytí se týká prožívání a lidské prožívání je v zásadě nepopsitelné“²⁵

Pro pochopení módu být je srozumitelnější uvádět paralely s vlastnickým módem. Jedinice chápeme jako soubor vlastností a dovedností, které jsou celkem zřejmé a pozorovatelné a Fromm je souhrnně označuje za „naši personu“. Naše persona, to, jak se jevíme ostatním, naše individualita, jedinečnost nemůže být nikdy zcela pochopena, protože žádné dvě bytosti nejsou stejné. I když vytváříme enormní snahu o úplné poznání.

Nezbytné okolnosti pro aktivní bytí je přítomnost svobody, nezávislosti a kritického rozumu. Být aktivní znamená: „... dát výraz vlastním schopnostem, talentu hodnosti darů, jimiž je každá lidská bytost – i když v odlišném stupni – vybavena. Znamená to obnovovat se, růst, rozkvétat, překračovat vězení vlastního izolovaného ega, mít zájem, „naslouchat“, dávat.“²⁶

Modus bytí existuje zároveň s módem mít, ale jeden z módu vždy dominuje, a to je důvod, proč se mód být může objevit až poté, co odstoupíme od módu mít. A čím víc potlačujeme mód mít, tím více se u nás rozvíjí mód být. Proto je důležité se zbavit závislosti na majetku a existovat ve své podstatě sami. Jedinec žijící v módu být je aktivní. Aktivní v tvořivém smyslu. Prožívá sebe jako subjekt své aktivity, která nemusí být nutně spojena projevem tvůrčí činnosti např. věda či sochařství. Pro lepší porozumění dává Fromm do kontrastu pasivitu, nebo-li odcizenou aktivitu. Ta je spíše naučeným chováním. Dělán něco, aby to bylo hotové. Nemám k tomu žádný vnitřní vztah jako dělníci u pásu. Zdánlivě i zaneprázdňovaný manager, který neustále pracuje. Říká se, že je velice aktivní. Ale pravdou může být to, že pracuje přesně podle příkazů a pracuje jen proto, aby dostal patřičné ohodnocení a uspokojil svoje materiální chťiče. Rozdíl mezi mým chováním a mým charakterem bývá značný. Snažíme se přizpůsobit společenským normám a hodnotám, které považujeme za správné, jenže ono tomu tak není: „ Naše vědomé motivace, představy a přesvědčení jsou směsí chybných a

²⁵ FROMM, Erich; LUSK, Jan. Mít, nebo být?. Vyd. 1. Praha : Aurora, 2001. 106 s. ISBN 8072990365.]

²⁶ C.d. str. 107-108

částečných informací, iracionálních vášní, racionalizací, předsudků, ve kterých plavou drobty pravdy a dávají jistotu, i když falešnou, že celá směs je skutečně pravá.“²⁷

Je na denním pořádku neprohlédnout tu mlhu kvazi informací a hodnot a dále se snažit o „úspěšný“ život v systému, který je nastaven na mód mít. Fromm píše o tom, že pravda o skutečném bytí je pouze potlačena, z čehož vyplývá, že ji potlačujeme. Na základě svých zkušeností z oboru psychoanalýzy potvrzuje existenci „nevědomého poznání“, jež je pravdivé.²⁸

Otázkou zůstává, proč se nechováme podle pravdy, kterou máme v sobě ukrytou?

Samotné odkrytí, dle mého názoru, je otázkou času u každého jedince. Samozřejmě se může stát a jistě stává, že pokrytectví, jež je interpretováno skrze společnost, někteří lidé nerozkryjí. Ti lidé, již prozřou, však na podměty také nereagují nejlepším způsobem. Nesnaží se o využití těchto skutečností, ba naopak: „...my své vědění ihned potlačujeme, protože kdyby bylo vědomé, činilo by život příliš obtížným a – jak sami sebe přesvědčujeme – příliš „nebezpečným.“²⁹

²⁷ FROMM, Erich; LUSK, Jan. Mít, nebo být?. Vyd. 1. Praha : Aurora, 2001. 118 s. ISBN 8072990365.

²⁸ C.d. str. 118-119

²⁹ C.d. str 119

Umění milovat

Důležitou částí Frommovy etické teorie je pojem láska. Lásku chápe jako základní vlastnost či schopnost člověka. Jde o náhled nejen pouze na člověka, který je objektem mého citového prožívání, ale jde o vztah mezi všemi lidmi a je měl by být cílem všech lidí. Obtíže se, podle Fromma, vnášejí do vztahů mezi lidmi díky konzumní společnosti, jež není schopná pravé lásky, která znamená úctu snahu po sjednocení s ostatními.

Lásku známe z pohledu rozšířeném v dnešní společnosti. „...příjemný pocit, k jehož prožití se dostává člověk náhodně, něco, do čeho „zapadne až po uši.“³⁰

Dle Fromma jde však o umění, které je potřeba se naučit a obětovat tomu čas a úsilí. Většinou sdílený názor takový není. Lidé řeší lásku jako věc. Neřeší ji z pohledu jak milovat, převládá snaha o to být milován. Pracují na tom, aby byli milováni. Například muži chtějí být úspěšní, mocní či bohatí, naopak ženy zvolily cestu zkrášlování a dělání dojmu. Z toho vyplývá, že se hodnotí podle přitažlivosti, jež je určena těmito atributy. Pracují s balíčky vlastností a snaží se „vyměnit“ ten nejlepší a pak se do sebe zamilovávají. Toto zamilování je opojné, dojde k pocitu blízkosti a sounáležitosti, jenže toto trvá do té doby, než se dobře poznají, pak následuje odcizení.³¹

Pravá láska je něco jiného: „...láska je umění, stejně jako jím je život sám; chceme-li se naučit milovat, musíme postupovat stejně, jako když se chceme vzdělávat v kterémkoli oboru, třeba v hudbě či inženýrství.“³²

Když mluvíme o lásce a lidech, musíme si říci, proč je tak důležitá. Láska nám pomáhá překonat samotu, která vznikla vymaněním se z říše zvířat, překročení hranice přírody, to, že člověk používá rozum: „Člověk je nadán rozumem; je život, který si uvědomuje sám sebe; má vědomí sebe samého, svých bližních, své minulosti a možností své budoucnosti.“³³

Láska, jež vede k toužebnému spojení s ostatními lidmi, je jedinou možností, jež nás může přenést přes odloučenost jedince po „narození“. Hledání lásky je obtížné. Často se dostáváme do slepých uliček a podlehneme alkoholu či omamným látkám, které naše nesnesitelné pocity ještě prohloubí. Stejně jako sexuální akt bez lásky.

³⁰ FROMM, Erich. Umění milovat. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Josefa Šimona, 1996. 9 s. ISBN 808563726X

³¹ C.d. str. 10-12

³² C.d. str. 12

³³ C.d. str. 15

Fatamorgánou snahy po spojení s ostatními je konformita s nimi. Nekritické přijetí názorů, postojů a stylu života.

V minulých letech se toto projevovalo ve velké míře i u nás. Komunismus, který zde existoval přes 40 let, je ukázkou rádooby konformity a hledání společné cesty ovlivněné sugescí a propagandou. V dnešní formě demokracie však můžeme nalézt podobné snahy. Masmédia nás denně masírují svými reklamami, názory. A lidé, kteří kriticky nepřemýšlejí, se dostávají do zkresleného pohledu na svět.³⁴

Média mají neotřesitelné postavení, které jim dává právě moc ovlivnit. Jak píše Jirák a Kopplová: ...májí schopnost nabídnout tatáž sdělení velkému počtu příjemců – a to sdělení, jež slouží k identifikaci, zaplnění volného času, poskytují náměty k přemýšlení a nabízejí zábavu a uvolnění – byla a jsou masová média považována za důležitou a nenahraditelnou podmínku rozvoje masové kultury. Současně jsou právě pro tuto svou schopnost kritizována, neboť jejich působením se oslabují tradiční kulturní projevy a masovým charakterem výroby mediálního sdělení se potlačují estetické nároky elituměleckých počínů a podporuje se (bezmyšlenkovitá) spotřeba masově produkovaného, unifikovaného zboží.³⁵

Tato spíše poetická definice masmédií však zapomíná, že média jsou zboží a je to něco, co lze koupit a záměrně ovlivňovat názory ostatních.

„Péče, odpovědnost, úcta a poznání na sobě navzájem závisejí. Jsou syndromem rysů vyzrálé osobnosti, tj. osobnosti, která plně rozvíjí své vlastní síly, která chce mít jen to, pro co pracovala, která se vzdala narcistických snů vševědoucnosti a všemohoucnosti, která získala pokoru založenou na vnitřní síle, již může dát jen pravá tvůrčí činnost.“³⁶

Člověka, který si uvědomuje potřebu tvůrčí aktivity, péče, odpovědnosti, úcty a poznání, bych nazval člověkem opravdovým. Člověkem, který prohlédl pomyslnou mlhu, a jak píše Platón. By tento člověk měl napomáhat ostatním lidem také prohlédnout.³⁷ Avšak si myslím, že člověk, jenž takto jedná, je svým příkladem pro ostatní, a když se vedle takového člověka objevíme, jasně cítíme jeho velikost.

³⁴ FROMM, Erich. Umění milovat. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Josefa Šimona, 1996. 15-22 s. ISBN 808563726X

³⁵ JIRÁK, Jan; KÖPPOVÁ, Barbara. Média a společnost. Vyd. 2. Praha : Portál, 2007. 56-57 s. ISBN 9788073672874.

³⁶ FROMM, Erich. Umění milovat. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Josefa Šimona, 1996. 23-35 s. ISBN 808563726X

³⁷ PLATÓN, Ústava. 2. vyd. Praha : Oikoymenth, 1996. 315-353 s. ISBN 8086005283

Potřeba lásky u dítěte je neodmyslitelná. Lásku v počáteční fázi života vidí Fromm takto: „jsem milován, protože jsem“³⁸ Stav je odvozen od naprosté závislosti na matce po narození. Ještě se zde neprojevuje aktivní prvek, alespoň ze strany dítěte. S postupem se pohled na lásku mění a po překonání puberty dochází k obratu a zjišťujeme, že je také důležité milovat, nejen být milován. „Zralá láska se řídí principem – jsem milován, protože miluji. Potřebuji tě, protože tě miluji.“³⁹

Mateřská láska je nepodmíněná, ale otcovská právě naopak: „Miluji tě, protože plníš má očekávání, protože konáš svou povinnost, protože jsi jako já.“⁴⁰

V knize umění milovat je popsána kladná i záporná stránka této lásky. Ve zkratce jde o to, že záporná část vězí v tom, že otcovskou lásku si musíme zasloužit a můžeme ji tedy ztratit, když neuděláme to, co se od nás očekává. Klade na nás závazek poslušnosti, neposlušnost je hříchem. Pozitivem je možnost si lásku získat. Zralý člověk se stává později ve svém životě otcem i matkou sama sobě. Mateřská láska věří v život, není přestarostlivá a nekazí svými obavami, otcovská se řídí principy a nadějemi; je spíše trpělivá a shovívavá než hrozivá a autoritářská.⁴¹

Mateřská a otcovská láska je nesmírně důležitá v životě jedince. Je to právě rodina, která dává prvotní a základní názory a pohledy na svět. Svými vzory a postupy při výchově nám dává charakteristický pohled na náš život a společnost. Dobře fungující rodina, u které jsou dodržovány principy mateřské a otcovské lásky zformulovány Frommem, může vychovat člověka, který bude mít zdravý náhled na svět a lidi kolem něj. Bude právě tou osobou, jež bude vzorem a posilou pro ostatní.

Avšak nejzákladnější láska je láska bratrská. Ta láska, jež chováme ke každému člověku a její podstatou je napomáhat. Bratrská láska je láska ke všem lidem. Důležitou podmínkou je rovnost, která by měla být podstatou společnosti. Bratrská láska znamená pomoci, protože dnes potřebuji pomoci já, zítra ty.

Ostatní druhy lásky dle Fromma v mé práci nejsou zmíněny. Ne však, protože by nebyly přínosné, nýbrž protože nejsou důležité z pohledu tématu mé práce. Jinak je vřele doporučuji k přečtení. Jedná se o lásku erotickou, sebelásku a lásku k bohu.

³⁸ FROMM, Erich. Umění milovat. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Josefa Šimona, 1996. 36-45 s. ISBN 808563726X

³⁹ C.d. str 45

⁴⁰ C.d. str. 45

⁴¹ C.d. str 46-47

Problematika lásky v dnešní společnosti

Láska jako vztah k ostatním lidem v dnešní společnosti značně nenaplnuje ideály, které formuluje Fromm. Dnešní povrchní společnost jen těžko umožňuje naplnění ryzího vztahu k ostatním lidem. Vztahy jsou paušalizovány podle předem daných forem, a proto nenaplnují naše skryté očekávání.

„Lidské vztahy jsou v podstatě vztahy odcizených automatů, z nichž každý zakládá svou bezpečnost na tom, že se co nejtěsněji přimyká k stádu, že se od něho neliší myšlením, cítěním či jednáním.“⁴²

V kapitalistické společnosti je hodnotová orientace ovlivněna prioritou peněz ve všech sférách lidského snažení, jak v práci, tak i ve vztazích (viz. Fromm – chápaní sebe sama jako zboží, láska jako výměna „balíčků“ požadovaných vlastností a postavení). Dalším problémem je nerovnost generována rozdělením kapitálu. 1% vlastní 80% všeho⁴³. Z těchto nerovností tedy vyplývá, že se nemůže rozvinout bratrská láska, pro kterou je základ rovnost. Z těchto poznatků můžeme dojít k závěru, že Frommova etická teorie je na dnešní společnost téměř neaplikovatelná, protože podstatou je generování nerovnosti, jež nedává možnost navázat „opravdové“ vztahy mezi lidmi. Nejisté prostředí, pocity možného ohrožení v nás vyvolávají strach.⁴⁴ Jediné přežívající pozitivní úsilí o výchovu, spíše však o snahu o změnu, můžeme hledat v rodině, kde podle mého názoru je snaha o vychování k pozitivním hodnotám. Ani zde však nelze podcenit vliv společnosti na rodiče vychovávající děti. Jestliže je láska schopností tvůrčího, zralého charakteru, vyplývá z toho, že schopnost milovat závisí na vlivu, který má na charakter průměrného člověka kulturní oblasti, v níž žije.“⁴⁵

⁴² FROMM, Erich. Umění milovat. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Josefa Šimona, 1996.84. ISBN 808563726X

⁴³ KELLER, Jan. Tři sociální světy : sociální struktura postindustriální společnosti. 2. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2011. 9-11 s. ISBN 978074190445

⁴⁴ MILAN, Valach. Člověk, hodnoty a kapitalismus. In: *Britské listy* [online]. 20.2.2012 [cit. 2012-04-09]. Dostupné z: <http://www.blisty.cz/art/62375.html>

⁴⁵ FROMM, Erich. Umění milovat. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Josefa Šimona, 1996.82. ISBN 808563726X

Kroky k nápravě jedince

Abychom mohli dojít ke krokům, které by vedly k ozdravení či změně dnešní společnosti, musíme analyzovat problémové oblasti. Podle Fromma je nacházíme ve společnosti orientované na konzum, v tržním charakteru mnoha lidí a s tím spojená nemožnost navázání plnohodnotného vztahu na jakékoli úrovni, jak ve vztahu, který Fromm označuje za lásku erotickou, tak i v lásce bratrské. Jak už jsem uvedl, dle získaných vědomostí o teorii Ericha Fromma, dnešní společnost není vhodná pro rozvoj ideálního člověka. Změna jako taková musí proběhnout na celospolečenské úrovni. A to jak v systému, tak i v celé populaci. Změna systému se zdá velice obtížná, protože zde nejsou jasně definovány alternativy, i když přímá demokracie už vzory má, problém je v ekonomické demokracii, která je spíše ve fázi experimentální a není ozkoušena v globálním měřítku. Snaha o změnu systému není zcela podporována celou veřejností, a proto se nabízí myšlenka změny samotného jedince ve společnosti a skrze něj reformovat či změnit systém. Po úvahách mi tato možnost připadá jako ideálním řešením. Řešením, které není radikálním, ale postupným. I když by změna probíhala dlouhodobě, o to více by byla stálá a umožňovala by trvalou změnu. Jako dva směry této cesty vidím to, že by každý člověk začal usilovně pracovat na svém bytí a zaplnil by duchovní prázdnotu generovanou tímto systémem. Lze však podotknout, že tato změna není příliš reálná, protože málo lidí si uvědomuje, v čem tkví negativní stránky dnešní doby.

Změna, která by mohla být úspěšnou, by mohla vést cestou vzdělání. Pozitivně pracovat na vzdělání dětí k myšlenkám Ericha Fromma. Mám na mysli svobodu, nezávislost a kritický rozum. Ale i zde se dostáváme ke značnému úskalí. O českém školství se v současné době hodně mluví. Bohužel v negativním smyslu, stejně jako i v zahraničí. Konrad Paul Liessmann pospisuje ve své knize *Teorie nevzdělanosti* kritizuje reformy školství v Evropě i ve světě. Říká, že vzdělání je podmíněno konkrétním politickým a ekonomickým zájmům a důsledkem je: „Hlavně nemyslet vlastní hlavou – jako by tohle byl tajný program dnešního vzdělání. A jako by moderní reformátoři znali jediného nepřítele – nezávislého bádajícího ducha, který se vymyká jejich představám o strukturované a kontrolované vědě.“⁴⁶

⁴⁶ LIESSMANN, Konrad Pau. *Teorie nevzdělanosti : omyly společnosti vědění*. Vyd. 1. Praha : Academia, 2008. 9,76 s. ISBN 9788020016775.

Kladem na snahách o změnu pozitivním směrem je fakt, že mohou nastat okamžitě. Výuka, která ovlivňuje žáka, by zajisté už v této době měla být orientovaná tímto směrem, ale lze obecně konstatovat, že tomu tak není. Kruhem se vracíme k názoru, že změna musí vyjít z člověka samotného, protože především učitelé by měli být lidé otevření a vzdělaní s vlastností předávat tyto poznatky a názory.

V osobní rovině Fromm upozorňuje na nedostatek kázně v životě jedince. Tlak je vyvíjen na maximální výkon v práci a potom nastává čas pro „uvolnění“. Zaplnit čas pasivní zábavou, odpočinout si a opět se vrátit do práce. Předpokladem pro zvládnutí života je soustředění, přesto je důraz kladen na opačné. Snažíme se o mnoho věcí najednou: „ Čteme, mluvíme, kouříme, jíme, pijeme. Polykáme obrazy, lihoviny, vědomosti.“⁴⁷

Další důležitou vlastností pro osvojení si života, nebo-li umění milovat, je trpělivost, a i zde je opačná tendence. Fenomén rychlosti vždy a všude. Nakonec ne však na posledním místě nalézáme nejvyšší naléhavost. Ta naléhavost, jež nás vede k cíli, snaha o dokonalé umění. Tak jako v každém umění musíme začít od jednoduššího ke složitějšímu. Cvičení kázně v každodenním životě může spočívat v pravidelném vstávání, určitý čas věnovat pravidelně např. meditaci, čtení, poslechu hudby. Snažit se vyhnout pasivní zábavě, i když to zcela nejde. Nepřejídat se, nepít nad míru. Aby byl účinek pozitivní, měli bychom chápat tyto zvyky jako prospěšné, tedy příjemné.⁴⁸

Podstatou soustředění je naučit se být sám se sebou a je to nutné k nalezení v cestě umění milovat. Zjistíme, že je to velice obtížné, začnou nás napadat myšlenky o práci, plánované činnosti, znervózníme, budeme z toho unavení. Jednoduché cvičení spočívá v uvolnění, zavření očí, představovat si bílou plochu, myslet na dýchání a vnímat se jako centrum svých sil, jako tvůrce svého světa. Alespoň dvakrát denně. Následně je potřeba se soustředit na vše, co dělám. V jednom okamžiku myslet pouze na činnost, kterou provozuji. Vyhýbat se povrchním rozhovorům o počasí apod., vyhýbat se „špatné společnosti, lidem destruktivním, kteří nás přímo ohrožují, i lidem, kteří fungují jako „zombí“, žijí, ale jejich duše je mrtvá, myslí triviálně i tak hovoří, štěbetají, místo aby mluvili a místo aby myslili, vyslovují fráze. Podle Fromma není sice možné se takovým lidem vyhnout, ale je potřeba na ně působit přímo a lidsky. Můžeme dojít pak k tomu, že tito lidé jsou ve své podstatě úplně jiní, než se zdají.

⁴⁷ FROMM, Erich. Umění milovat. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Josefa Šimona, 1996.104. ISBN 808563726X

⁴⁸ C.d. str. 104

Nelze opomenout umění naslouchat, které vyjadřuje soustředění se směrem k ostatním lidem.

„Soustředit se znamená žít plně v přítomnosti, zde a nyní.“⁴⁹

Cestu umění milovat musíme začít u sebe. Musíme být citliví sami k sobě, ke svým potřebám a hlavně pocitům, analyzovat svůj stav a adekvátně reagovat. Pomoci si sám. Jak bylo zmíněno, všemu se učíme a hledáme příklady kolem sebe, to je nejpřirozenější, jenže problém je, že člověka otevřeného, milujícího, naprosto soustředěného ve svém okolí nenalzáme a přijímáme obecné normy rodiny či společnosti. A opět se vracíme ke vzdělání a jeho možnostem posunout lidstvo dále. Učíme znalostem a neučíme to, co poskytuje styk se zralým milujícím člověkem. Praktická rada pro vzdělání je upozorňovat na osobnosti hodné následování. Osobnosti, které pozitivně ovlivnily mnoho lidí přímo, mohou ovlivnit mnohem více lidí i zprostředkovaně.

Člověk milující musí překonat vlastní narcismus, orientaci, v které prožívá sama sebe pouze v sobě samém a ne v okolním světě. Musí být objektivní ke všem. K tomu mu dopomáhá rozum a pokora. A rozvoj těchto vlastností musí být celoživotní náplní. To celé musí být podmíněno racionální vírou jako jistotou a pevností našeho přesvědčení. Vírou v sebe a vírou v možnosti druhých. „Víra vyžaduje odvahu, schopnost riskovat, ochotu přijmout bolest i zklamání.“⁵⁰

Opak je snaha o jistotě a bezpečí jako podmínkách života. To však znamená uvěznění sám sebe. Cvičení víry okoušíme každý den. Víra v to, že ráno vstanu, že začnu nějakou práci. Začínám s vírou v její dokončení. A i tato bakalářská práce je projevem víry. Prohlédnutí kdy a kde víru ztrácíme, kdy jednáme zbaběle a i to, jak si vše rozumově omlouváme, je cestou k posílení víry. „Láska je akt víry, a kdo je slabý ve víře, je slabý v lásce.“⁵¹

V neposlední řadě musí být člověk aktivní ve smyslu činné aktivity.

Závěrem kapitoly bych rád shrnul poznatky výše napsané. Poslání učitelů, ale zdaleka nejen jich (každý může být vzor hodný následování), by mělo spočívat v rozvoji jedince jak po vědomostní stránce, tak i po stránce komplexního vzdělání, které zahrnuje pozitivní vliv na vývoj osobnosti. Úskalím je tedy buď neznalost problematiky dnešní společnosti, nebo neochota o změnit své dosavadní stereotypy.

⁴⁹ FROMM, Erich. Umění milovat. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Josefa Šimona, 1996.105-108. ISBN 808563726X

⁵⁰ C.d. str. 120

⁵¹ C.d. str. 121

Pohled Gillese Lipovetského na dnešní společnost

Gilles Lipovetsky je francouzský filozof a sociolog. Díla, z kterých budu čerpat, byla převážně napsána v 90. letech 20. století. V dílech se věnuje stejně jako Fromm společnost a jedincem v ní, proto se nám otevírá zajímavé srovnání dvou pohledů na stejnou věc s odstupem několika desetiletí.

Lipovetsky se do dnešní společnosti „obouvá“ od prvních stran svých knih. Po shrnutí historického vývoje říká o dnešní společnosti: „v polovině našeho století pak nastupuje nová společenská regulace morálních hodnot, která se již neopírá o velkou pružinu minulého cyklu: o kult povinnosti.“⁵²

Dřívější „musíš“ je nahrazeno opěvováním štěstí, stimulaci smyslů, nezvratných zákazech regulace všeho potěšení. Jde nám o tady a teď. Dnešní svět nazývá postmoralistní perioda demokracie. Na prvním místě máme svá osobní práva, kvalitu života a seberealizaci. Všeobecná reklama nás v manipulovává do vizí pohodlného života, prázdnin a dovolené. I zde nalézáme omezení, ale respektujeme pouze přesné limity, vymezenou zodpovědnost. Chceme respektovat nějakou etiku, jenže bez závazků a snahy. Žijeme v kultuře subjektivního štěstí, volného času a sexu. Starý systém represí je nahrazen sebeláskou, self-love.⁵³

Přesto je snahou občanské společnosti řád a umírněnost, nedospěli jsem ještě do stavu, kdyby všechno bylo dovoleno. Dnešní řád je individuální a samoseorganizující chaos. Moderní doba se snaží stupňovat touhy a zbavit je vin. Snaží se o okamžité prožitky těla i ducha, pohodlí jako svaté místo pro všechny.⁵⁴

„Věk konzumu, jenž neustále stimuluje hodnoty individuálního blahobytu, hromadně diskvalifikoval přísné a disciplinární formy morální závislosti.“⁵⁵

Snahy o nápravu nebo spíše zmírnění konzumu v podobě různých charitativních a humanitárních aktivit jsou pouze prázdná úsilí, protože nás to neuspokojí tolik jako blahobyt a konzum.

„...blahobyt se stal Bohem a reklama prorokem.“⁵⁶

⁵² LIPOVETSKY, Gilles. Soumrak povinnosti : bezbolestná etika nových demokratických časů. V českém jazyce vyd. 1. Praha : Prostor, 1999. 55 s. ISBN 8072600087.

⁵³ C.d. str. 56-58

⁵⁴ C.d. str. 59

⁵⁵ C.d. str. 56-58

⁵⁶ C.d. str. 62

Lipovetsky vidí dnešní společnost velmi kriticky. Konzum a blahobyt je na prvním místě hodnot a povinnost, tak charakteristická pro předešlé období, téměř vymizela. Posouvá konzum do sféry náboženství. Otázkou je, jestli to je pravda či není. Je však pravdou, že má ve společnosti neotřesitelnou pozici a jestli se stal opravdu náboženstvím, je to o mnoho horší. Protože náboženství máme ve zvyku přisuzovat nedotknutelnou pozici. Z historických faktů také víme, že v případě střetů dvou náboženství došlo a i stále dochází ke střetům, ať už válečným či jiným méně násilným. Proto úsilí o reformaci tohoto „náboženství“ by mohlo vést k střetům, násilím, v nejkrajnější podobě k válkám. Jako ve středověku boj husitů za očištění křesťanské víry.

Náboženství v minulosti také šířilo své myšlenky do zemí „bezvěrců“, jako např. křížové výpravy v raném středověku. V tuto chvíli se nedívám na tuto historickou událost v širších souvislostech. Jde mi o to ukázat určité paralely v dnešní době, i když o nich do jisté míry můžeme pouze spekulovat. Zásahy USA v zemích oplývajících zásobami ropy, odůvodňované různými nebezpečími, jako například Irák a jeho domnělý jaderný program. Stejně jako v těchto dnech hrozba Íránu, jestli dojde k válce, je však otázkou.

Po syntéze těchto myšlenek docházím k názoru, že fundamentalistický konzum není nebezpečný pouze na duchovní úrovni, jak píše Fromm, ale přímo ohrožuje naprostou většinu lidí na životě.

Pro podpoření této myšlenky: „ Mír skutečně nastane, ale teprve tehdy, až budou všechny státy kapitalistické. Nyní je nutné se vypořádat s tzv. darebáckými státy.“⁵⁷

Kapitalismus zde chápu jako synonymum pro stát blahobytu a konzumu. Darebácké státy jsou právě Irák či Írán.

Další hrozbou, kterou generuje náboženství konzumu, je ekologická krize.

„ Každoročně se 6 miliónů hektarů půdy mění v bezcennou poušť, ročně se zničí více než 11 miliónů hektarů lesa, což za 3 desetiletí představuje oblast přibližně o velikosti Indie.“⁵⁸

Například takto „si ničíme“ životní prostředí. Kácení lesů v takové míře přímo či nepřímo ohrožuje naše životy.

⁵⁷ VALACH, Milan. Svět na předělu : o politické a morální krizi kapitalismu. 2., podstatně rozš. vyd. Všeň : Grimmus, 2009. 11 s. ISBN 9788090283152.

⁵⁸ KORČÁK, Pavel. Naše společná budoucnost : světová komise pro životní prostředí a rozvoj. 1. vyd. Praha : Academia, 1991. 16 s. ISBN 8085368072.

Dokreslení nastalé situace nám podávají média. Média, která jsou prosta jakéhokoli ideálu a za úkol si dávají informovat o událostech. Měla by být nestranná a pravdivá. Konkrétní skutečnost Lipovetsky vidí, ale jinak: „...informace je rovněž zbožím, jež se prodává a hledá si stále širší publikum. V těchto podmínkách se pak stává jakousi směsicí neutrality a senzacechtivosti, objektivity a spektakulárnosti, jak nám je předkládají sdělovací prostředky ovládané permanentní obchodní konkurencí.“⁵⁹

Člověk je v dnešní době zahlcen informacemi, je neustále bombardován reklamami a v tomto žije a utváří se. V díle *Soumrak povinnosti* je tento věk označen jako věk štěstí „light“, charakteristický narcisním imperativem: „neúnavně oslavovaný kulturou hygieny a sportu. Estetiky a dietiky.“⁶⁰ Fakt, že snaha vedoucí k ideálu je spjata s nesmírným úsilím, je paradoxní. Mládí, zdraví, štíhlost, forma, volný čas, sex je jen další prostor pro konzum. Utrácíme za ně čas i peníze, jsme stresovaní a tento nekonečný koloběh nemůžeme jakoby zastavit. Dle Lipovetského dnes vidí dvě tendence hedonismu – okamžitá slast, individualistický kult a neopačné straně „racionální“ hospodaření – hospodaření s časem a tělem, všeobecný „profesionalismus“, posedlost kvalitou, zdravím, hygienou. Avšak není tomu tak, že bychom si to zcela neuvědomovali a hnali se pouze za štěstím. Štěstí je nyní oprávněné, snažíme se o jeho zhodnocení a normalizaci. Tzn. jeho posilování či zdržování a očisty, konzumujeme s mírou. „Hédonismus je řízený a funkcionalizovaný, je moudře odlehčený – light.“⁶¹ Dopad je ztělesňován chronickou úzkostí. Základní rys je deprese, prázdnota a stres.

Nedílnou součástí našich životů jsou vztahy, respektive sex. Pro 60. a 70. léta byla charakteristická uvolněnost v této oblasti, to vedlo k velkým rozporům ve společnosti jako takové. Lipovetsky hodnotí dobu 80. a 90. let v jiném světle: „Jakmile se však slast osvobodila od představy hříchu, ocitla se sevřena v rámci morálního uvažování, které znovu zavádí stupnice, bariéry a hodnotové rozdíly.“⁶²

Sexuální uvolněnost byla tedy pouze malou odbočkou a užívat si bez omezení už není v módě. Podle výzkumů ve Francii v polovině 80. let je většina populace věrná, mnoho partnerů nevystřídala a k skupinovým hrátkám či jiným sexuálním aktivitám

⁵⁹ LIPOVETSKY, Gilles; *Soumrak povinnosti : bezbolestná etika nových demokratických časů*. V českém jazyce vyd. 1. Praha : Prostor, 1999. 63 s. ISBN 8072600087.

⁶⁰ C.d. str. 64

⁶¹ C. d. str 65

⁶² C.d. str. 63

nemá vztah. Došlo ke změně, lidé chtějí pořádek. Nejde o frigidní morálku, ale spíše o to, že si lidé řeší vztahy a vše s tím spojené v soukromí.

„soukromé svobody, veřejný pořádek.“⁶³

Ze sociologických výzkumů v České republice z nedávné doby vycházejí obdobné výsledky:

„K dramatickým proměnám v postoji mužů a žen k sexu za posledních dvacet let ale nedošlo.

Petr Weiss k tomuto výzkumu dodává: „Překvapivé je spíše to, že k žádným dramatickým změnám nedochází – neklesá věk prvního styku, nestoupá počet sexuálních partnerů, tedy tzv. promiskuita atd., a to přesto, že média se nám to posledních dvacet let tvrdošíjně snaží vnutit. Důvodem je především rostoucí odpovědnost mladých lidí v oblasti sexuálního chování – dnes jim zkrátka stojí za to, aby si dávali pozor, aby se nemuseli ženit a vdávat příliš brzo, aby mohli využít své mládí k cestování, ke studiu, k zahájení profesionální kariéry. Proto stoupá počet Češek a Čechů používajících účinnou antikoncepci, proto klesá i počet interrupcí.“⁶⁴

Výsledky výzkumů v ČR odpovídají výsledkům ve Francii. Zvláště pozitivně vidím zmínku Petra Weisse o mediální masáži a o odolnosti vůči ní, protože mediální obraz se zdá dokonalý a umocňuje pocit sexuální nevázanosti. Lipovetsky si myslí: „prvek „sexy“ je rozšířen jen málo“⁶⁵

S tím nesouhlasím, stejně jako Petr Weiss. V dnešní době je snaha, aby bylo vše sexy. Od oblečení po sex, který je sexy. Co není sexy, není in. Mediální obraz nám tedy velice zkresluje realitu. Tímto jenom potvrzují jejich zaujatost a kult reklamy.

Intimní život se určitě změnil. Dostalo se do něj spoustu nových aktivit a oblastí k prozkoumání, ale stejně úměrně se zvyšuje zodpovědnost v těchto záležitostech. Vztahy jako takové jsou velice náročné na „souznění“ obou partnerů. Otázkou věrnosti se také zabývá Lipovetsky. Věrnost chápe jako stav po dobu, kdy se partneři milují. Charakter dnešních vztahů má i citový rozměr, který je nezbytný, a partneři si to uvědomují, ale i zde platí časová omezenost. Ve vztahu chceme všechno, jenže ne na vždy. Sex není jedinou a nejdůležitější touhou.

⁶³ LIPOVETSKY, Gilles; Soumrak povinnosti : bezbolestná etika nových demokratických časů. V českém jazyce vyd. 1. Praha : Prostor, 1999.72 s. ISBN 8072600087.

⁶⁴ Medica Health world. [online]. [cit. 2012-03-17]. Dostupné z: <http://www.mhw.cz/media/?pid=32>

⁶⁵ LIPOVETSKY, Gilles; POKORNÝ, Martin; BLÁHOVÁ, Alena. Soumrak povinnosti : bezbolestná etika nových demokratických časů. V českém jazyce vyd. 1. Praha : Prostor, 1999.71 s. ISBN 8072600087.

„ Čím víc je Narcis pohlcen sám sebou, tím barvitěji sní o trvalém životě ve dvou.“⁶⁶
Intimita, vztahy a pohled na ně je komplikovaný. Podle názorů odborníku je však poměrně stálý, což vůbec nekoresponduje s obecně uznávaným faktem, že naše doba je dobou sexuální. Mediální tlak v čele s internetem se nás snaží přesvědčovat téměř 24 hodin o opaku. Dospělí jedinci se pravděpodobně s touto masáží dokáží vyrovnat a ve stálých partnerských vztazích dokáží udržet hodnoty. Otázkou je, jak se s tímto stavem vyrovnávají děti a adolescenti.

Tímto se zabývají ve své knize autoři Macek a Lacinová, kde říkají, že existenciální frustrace způsobená duchovní vyprázdněností ve společnosti, může vést k promiskuitě u adolescentů.⁶⁷

Další vysvětlení na sexuální zdrženlivost podává Lipovetsky v individuální podstatě jedince, jenž se nedokáže přenést přes svoji narcistickou podstatu a vidí ve vztazích hrozbu pro svou „milovanou“ o sobu, tedy sebe. Nebezpečí pohlavních chorob ho dostatečně ochraňuje před nevhodným sexuálním chováním.

Citace na závěr: „ V sen „změny života“ již nevěříme. Jediným faktorem je svrchované individuum, zabírající se správou kvality svého života .“⁶⁸

⁶⁶ LIPOVETSKY, Gilles; POKORNÝ, Martin; BLÁHOVÁ, Alena. Soumrak povinnosti : bezbolestná etika nových demokratických časů. V českém jazyce vyd. 1. Praha : Prostor, 1999. 81 s. ISBN 8072600087.

⁶⁷ MACEK, P., LACINOVÁ, L. *Vztahy v dospívání*. Brno: Barrister & Principal, 2006. ISBN 8073640341.

⁶⁸ LIPOVETSKY, Gilles; POKORNÝ, Martin; BLÁHOVÁ, Alena. Soumrak povinnosti : bezbolestná etika nových demokratických časů. V českém jazyce vyd. 1. Praha : Prostor, 1999. 83 s. ISBN 8072600087.

Lipovetsky - Člověk jako narcis

Nastalé změny v druhé polovině 20. století měly značný dopad na člověka jako jedince. Lipovetského názor je takový: „ dochází k zásadní antropologické mutaci, kterou všichni, byť nejasně, pociťujeme.“⁶⁹ Mluvíme o době nového individualismu, kdy dochází ke ztrátám společenských a morálních hodnot. Jde o odklon od veřejných záležitostí. Člověk dbá na sebe a svůj „rozvoj“. Žije bez ideálů a transcendentního cíle. Lze takové člověka pojmenovat homo psychologicus, na prvním místě hodnotového žebříčku najdeme blahobyť a vyšší životní úroveň. Vytratil se smysl pro budoucnost i pro minulost. Jediné, co je důležité, je přítomnost a já. Kolapsy, války, krize a politické aféry vytvořily obraz blízkého konce. A narcistickou strategii můžeme chápat jako snahu o přežití – starám se o fyzické a psychické zdraví, snažím se být neustále mladý, protože z dlouhodobého hlediska, mě nečeká nic dobrého. A v případě, že to tak cítí celá společnost, upadáme do kolektivního narcismu. Spíše než o nějaký nový postoj k životu, jde o druh apatie. Je to nový citlivý přístup ke světu, který ve své podstatě světem či společností opovrhne. Personalizace má za důsledek odklon od společenských cílů a hodnot. Jedná se o izolaci každému na míru. 90. léta, v kterých je kniha *Éra prázdnoty* napsaná, hodnotí autor jako léta krize, což je charakteristické i pro období posledních tří let. Krize ekonomická má zásluhy na změnách osobnostních. Upadající ekonomický růst či stagnace je nahrazována rozvojem psychickým a rozvíjí si aktivity typu jógy, psychoanalýzy, zenu, meditace apod., ale stejně jak v ekonomice, tak i v těchto aktivitách dochází k inflaci a to psychoanalytické, což vede k rozvoji narcismu. Narcismus není pasivní, spíše naopak, je potřeba hodně úsilí, abychom „osvobodili“ svého ducha a byli samostatní a nezávislí. Dostáváme se do sociální izolovanosti, a abychom „přežili“, nezbyvá než se obrátit k sobě samým.⁷⁰ Ego slouží k samosprávě ovládnání odspolečenšťováním zespolečenšťuje, smiřuje lidi s tím, že sociální struktury jsou rozprášeny. Naše Já se přemírou informací také rozkládá, mizí skutečnost a dochází k vymizení podstaty, což je nejzazší podoba postmoderní ztráty pevného zakotvení. Jak říká i Fromm, je to doba nesoustředění. Apatie prohlubuje nezájem o věci veřejné a znesnadňuje masovou aktivizaci, která by vedla ke změně. Narcis je hnán touhou po odlišnosti, zdůrazňováním zvláštnosti.

⁶⁹ LIPOVETSKY, Gilles; *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. V českém jazyce vydání 4. Praha : Prostor, 2008. 80 s. ISBN 9788072601905.

C.d. str 80-89

Pohled na ostatní je tímto také ovlivněn, vzniká jakási neurčitá skupina, jež se dá jen těžko definovat, protože zdůrazňuje odlišné. Narcisistní společnost je ochromena svou kolísající podstatou. To je definovatelné jako snaha se rychle přizpůsobit, a proto nedojde nikdy k úplnému ukotvení. „Já jsem někdo jiný“⁷¹

Jak je člověk orientovaný na přítomnost a na sebe samého, vzniká logicky závislost na těle. Péče o tělo se stala předmětem uctívání. Úzkost ze stáří a vrásek, posedlost zdravím, hygienou, opálením, sportem, dietami apod. Věci, ze kterých se generuje podstata narcismu. Dochází k ztotožňování těla s osobností člověka. Z toho plyne to zaujetí mladostí a krásou. Zaujetí tělem a jeho „vylepšování“ naprosto podléhá společenským požadavkům, což z člověka dělá nesvobodného v jeho základní podstatě a vnímání světa. Také vidíme zvýšený zájem o intimitu. Intimita už není soukromou záležitostí, ale otázkou veřejného diskutování. Je těžké mít odstup mezi tím, co cítíme, a tím, co říkáme. Máme potřebu veřejně odhalovat svůj soukromý život a čím více se snažíme hledat pravdu skrze své vnitřní poznání, osvobozujeme se od společenských kódů a zvyklostí. Tím jsou naše vztahy asociálnější a nebezpečnější ze společenského pohledu.⁷²

Skrze C. Lasche Lipovetsky říká: „Čím tolerantněji se společnost navenek jeví, tím jsou v ní konflikty rozšířenější a ostřejší. Od třídního boje se tak přešlo k „boji všech proti všem. Lidé se snaží zbohatnout jedine proto, aby vzbudili obdiv nebo závist“.⁷³

Zdá se tedy, že společnost upadá do stále horších a nebezpečnějších míst. Lipovetsky však Laschemu mírně oponuje. Podle něj není boj až tak zřejmý, protože jedinec má potřebu se vázat na skupiny či další jednotlivce, nicméně ty vztahy už nejsou tak stabilní. Narcis také netouží pouze po úspěchu: „Homo psychologicus se netouží ani tak vyvýšit nad ostatní jako žít v uvolněném, sympatickém prostředí, s snadnou komunikací a bez přílišných nároků.“⁷⁴

Pozitivním přínosem Narcise by mohlo být prohloubení demokratické revoluce. Nepotřebuje takovou pozornost a úspěch. Dokáže se ztotožnit s ostatními.

Z psychického hlediska nalézáme u narcise řadu „charakterových poruch“, jež jen těžko objevujeme, protože jsou značně variabilní a nestálé. Obecně se vyznačují

⁷¹ LIPOVETSKY, Gilles. ; *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. V českém jazyce vydání 4. Praha : Prostor, 2008. 89-96 s. ISBN 9788072601905.

⁷² C.d. str. 99-110

⁷³ LASCH, Christopher. *The culture of narcissism : American life in an age of diminishing expectations*. Norton paperback 1991 ed. New York : Norton, 1991. 125 s. ISBN 0393307387.

⁷⁴ C.d. str. 111

stísněností, pocitem vnitřní prázdnoty, nesmyslností života a neschopností vcítit se do věcí a lidí. „ Ztráta podstaty zde dospívá k nejzazší mezi jako neschopnost pociťovat, jako emoční prázdno, a ukazuje tak podstatu narcismu jakožto strategie prázdnoty.“⁷⁵

Podle Lasche lidé touží po emočním odpoutání: „ Navazovat mezilidské vztahy bez hlubší oddanosti, nebýt zranitelný, získat citovou nezávislost, žít sám.“⁷⁶

Tuto kapitolu bychom mohli uzavřít názorem Lipovetského, že čím více pociťujeme potřebu emočního spojení, čím více máme příležitostí, tím méně jsme schopní poznat intenzivní vztah.

Prázdnota a Narcis, dvě charakterizující slova v dílech Gillese Lipovetského. Prázdnota jako strategie života. Uzavření jedince do sebe samého, do individualismu. V době, kdy je kladen důraz na okamžitý prožitek a účinek, zanikají hodnoty a ideály, které byly pro euro-americkou civilizaci charakteristické v předchozích dobách. Spíše neochota než neuvědomění si zodpovědností vůči společnosti vede k vyprázdnění životů všech. Povrchní touhy, jež chceme uspokojovat, nás vedou k duševní prázdnotě, i když se může zdát, že v mnoha případech je tomu právě naopak, mám na mysli různé kurzy, koníčky apod. Sebestřednost nevede k úplně ztrátě kontaktu s ostatními, častěji podkopává hloubku vztahů. Nelze mluvit o bezohledné sebestřednosti, snažíme se brát ohledy na ostatní z důvodu sice čistě osobních, protože se uvědomujeme neschopnost existovat osamoceně. Pod tlakem společnosti upravujeme své chování a tužby. Tím se dostáváme do sporného postavení vůči sobě samým. Z Lipovetského komentářů mi vyplývá snad i do otrockého postavení, kdy společenská konformita je nekritická, přijímáme názory a touhy a bereme si je za své, proto tento rozpor vězí ve zvrácené dokonalosti situace, kdy já sám jsem si otrokem i pánem, aniž bych si uvědomoval, že požaduji něco cizího, získaného ze společnosti. Měl bych být sobě poslušný a když ne, měl bych se potrestat. Z toho by mohla vycházet podstata naší neaktivity a případně vyprázdněné činnosti, Nedělám nic, protože můj vnitřní rozpor je tak velký, že mě paralyzuje. Nedělám nic, protože bych se s největší pravděpodobností musel potrestat. Dobře je to viditelné na všudypřítomných snahách o štíhlou linii. Nesním nic tučného, jelikož oni říkají, že se potom tloustne. A taky mám být hubený jako všichni ostatní. Nebo když si dám něco „špatného“, doplním to komentářem: „A teď jsem to rozhodl, dnes večer musím jít běhat.“ Přímou se potrestám za svůj čin. . Fromm píše: „...otrok se

⁷⁵ LIPOVETSKY, Gilles. ; *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. V českém jazyce vydání 4. Praha : Prostor, 2008. 119 s. ISBN 9788072601905.

⁷⁶ Lash Christopher. *The culture of narcissism : American life in an age of diminishing expectations*. Norton paperback 1991 ed. New York : Norton, 1991. 339 s. ISBN 0393307387.

nejčastěji uchýlí k potlačení pocitu nenávisti(vůči pánovi) a nahradí jej většinou dokonce pocitem slepého obdivu.“⁷⁷ Tato Frommova myšlenka může vysvětlovat, proč je Narcis posedlý sám sebou, protože tak zmírňuje svoji nenávist vůči sobě a zeslabuje pocit pokoření. Žít v takové rozporu je neúnosné, a proto se nemůžeme divit Lipovetskému a jeho značně negativnímu popisu společnosti a jedinci v ní. Avšak je to stále pouze snaha o popsání skutečného stavu, a i já osobně to vidím v negativním světle. Nicméně mi u Lipovetského chybí jakákoli snaha o pozitivní nadhled. Jedinou zaregistrovanou zmínkou byl názor, že Narcis může prohloubit demokracii. Tuto myšlenku si nechám k rozpracování závěrečné části své práce.

⁷⁷ FROMM, Erich. Cesty z nemocné společnosti : sociálně psychologická studie. Vyd. 1. Praha : EarthSave, 2009. 90 s. ISBN 9788086916101.

Srovnání Frommovy etické teorie s názory Gillese Lipovetského

Ve své bakalářské práci jsem došel do bodu, kde srovnám dva nejvíce citované autory. Erich Fromm a Gilles Lipovetsky nám popisují svůj náhled na svět, spíše však na společnost a jedince v ní. Toto srovnání je zajímavé z několika úhlů. Za prvé z časové posloupnosti, kdy Fromm píše po druhé světové válce, zatímco Lipovetsky píše v 90. letech 20. století, což nám umožní částečně zachytit vývoj za posledních padesát let. Za druhé pohled především psychologicky- etický u Fromma a filozofický u Lipovetského . Na začátek bych zhodnotil vlastní psaný projev autorů, i když z překladů, stejně přispívá k pojetí a pochopení jejich myšlenek. Knihy Ericha Fromma jsou jasně strukturované, kapitoly na sebe navazují a neustále rozvíjejí hlavní myšlenkový proud. Styl, jak je zvolený, nepoužívá až tak složitý či odborný jazyk a je velice srozumitelný. Naopak Lipovetsky používá jazyk odborný a složitější na pochopení, není u něj příliš výrazná myšlenková stopa. To může být způsobeno esejistickým pojetím, nicméně nepomáhá to porozumění, nejednou jsem si musel pročitat odstavce několikrát, abych vyzvedl opravdu hlavní myšlenku. K celkovému pochopení jeho myšlenek také nenapomáhá opakování názorů, pohledů a myšlenek na věc, protože občas dojde k mírné změně názorů a hodně závisí na kontextu sdělení, proto se i hůře interpretuje. Rozdílnost v pojetí obou odborníků vězí v časových možnostech autorů. Nesmíme zapomenout, že dílo Ericha Fromma je ucelenou celoživotní prací.

Ale zpátky k srovnání myšlenek a názorů. Již v úvodu jsem psal, že u těchto dvou autorů vidím v zásadních názorech obdobný pohled na věc. To se během mé práce více méně potvrdilo. Stále si myslím, že Lipovetsky rozšiřuje Frommovu etickou teorii, ale dává do ní punc aktuálnosti.

Společnost se určitě s postupem času měnila a mění, přesto detailní popisy vyprázdněného života jsou v mých očích popsány trefně, a jsou velice, ne-li stejné, před dvaceti lety jako dnes. Vyzvedl bych úlohu individualismu v dnešním světě, ne že by u Frommova pojetí neexistovala, ale značně se změnila, a to bych přičítal technologickému vývoji, který generuje pomyslnou nezávislost v jakékoli oblasti lidského bytí. Vyvolává pocit naprosté nezávislosti na ostatních, i když realita je jiná, vytváří se taková mlha individualismu a ta zakrývá absolutní závislost na ostatních. Málokdo by totiž v dnešní době mohl existovat bez potravin v obchodě, bez

uspokojivého bydlení a dalších paralel bychom našli tolik, kolik je na světě potřeb a zájmů. Bez lidí, kteří vykonávají každodenní práci, bychom zemřeli do pár týdnů. Pro lepší příklad si uvědomme toto – V lednu bych byl opuštěn v horách, od nikoho by se mi nedostalo pomoci. Bez jídla a bez pití. Měl bych přežít sám. Právě tento paradox individualismu, který umožňuje odosobněná společnost, není slučitelný s lidskou přirozeností, Lipovetsky popisuje velice dobře.

S Lipovetského názorem na člověka jako Narcise v zásadě souhlasím. Narcis jako otrok společnosti je neproduktivní a jeho život lze nazvat neúplným. Chybí mu opravdové vztahy s lidmi a nemožnost navázat tyto vztahy ho nesmírně zraňují, ale není schopen překročit hranici, kde by už nebyl středem svého zájmu. Sebeláska k sobě samému je nejvyšší hodnotou. Fromm: „sobecký člověk není schopen milovat druhé, ale není ani schopen milovat sám sebe.“⁷⁸

Takže sebeláska v pojetí Narcise nemůže vyvolat opravdovou lásku a smíření se sám se sebou.

Narcise bych srovnal s Frommovou existencí v módu mít. Pojetí časovosti v životě se ale mírně liší. Mód mít Fromm charakterizuje jako víru v blahobytnost a lepší zítřky. Lipovetsky ji vidí v uspokojování potřeb tady a teď. V módu mít konzumujeme vše kolem nás věci i ostatní jedince. Narcis konzumuje svoji existenci skrze trávení svého času. Práce je povinnost, pak následuje relax a zábava, už nechci tolik peněz, moci, ale volnost. Konzumuji se skrze vlastní činnost, koníčky, způsobu trávení volného času apod.

Určitě bych proti sobě tato pojetí nepostavil, i když se to nabízí. Myslím si, že Lipovetsky pojmenoval prohloubení konzumu. Již máme „všechno“. Většina obyvatelstva v euro-americké společnosti žije na přijatelné úrovni, dostává se jí základních potřeb, ale i nadstandardních možností. Každý má auto, jezdí na dovolené, kupuje si značkové oblečení, zbývají mu peníze na zábavu. Potencionál materialistického konzumu se již vyčerpá v tom smyslu, že již nemůže reprezentovat odlišnost či nadřazenost. Všichni máme všechno, a proto se tato snaha o odlišnost, nadřazenost či zviditelnění přesunula do čistě soukromé hladiny. Mohu dělat různé aktivity, vyznávat různé životní filozofie, které se objevují jak houby po dešti. Viditelné je to na oblečení, účesech podle nich rychle zařadíme člověka do jiné

⁷⁸ FROMM, Erich. Umění milovat. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Josefa Šimona, 1996.63. ISBN 808563726X

skupiny. Abych to shrnul, konzum se prohloubil, stále plní svoji funkci odlišovat, nadřazovat. Člověk se stává osamělým, nedokáže naplnit svoji potřebu plnohodnotného vztahu. To, že chce úplně vše a nebere ohledy na ostatní ho uvrhává do osamělosti – individualismu.

Mód mít vytváří člověka – automat, ten jde tupě za konzumem. Vlastnění je jeho postoj k životu, neuvědomuje si alternativy a nebo se jim podvědomě vyhýbá, protože by to mohlo být pro něj těžké. Narcis automat není, především ve svém osobním životě, dobře si uvědomuje co dělá, ale je aktivní pouze za účelem uspokojení svých tužeb. Zodpovědnosti za veřejný život se nepřímou zříká. Paradoxem je tvrzení Lipovetského, že by Narcis mohl prohloubit demokracii, obhajuje si to tím, že právě on netouží po moci, snese vedle sebe ostatní, nepotřebuje se povyšovat nad ostatní. Z tohle hlediska by zlepšení mohlo přijít, ale z hlediska neaktivity ve veřejném životě se to příliš očekávat nedá.⁷⁹

V druhé části Frommova učení, řekl bych v té pozitivní, nám naopak ukazuje kladné možnosti. Lásku jako vztah ke všem lidským bytostem a existenci v módu být. Paralelu k módu být u Lipovetského nenacházím, vychází to z podstaty, že u něj nenajdeme pozitivní pohled na věc. Alternativu k Narcisovi neuvádí. Podle mého názoru to tkví ve faktu, že jeho díla mají sociologický základ a on se snaží pouze popsat současný stav. To, že se nezmiňuje o pozitivním člověku pravděpodobně neznamená, že takového nehledá nebo ho nenašel, jen by to nevypovídalo o „stavu“ dnešní společnosti.

Mód být je pro mě nesmírně inspirující a považuji ho spolu s uměním milovat za stěžejní teorie u Fromma. Ukazuje pozitivní alternativu k módu mít, jenž je rozšířen, ale neměl by. Postupný studiem této problematiky jsem došel k racionální důvodům, proč dát přednost módu být před módem mít. Jeden z hlavních je ten, že dává plně rozvinout potenciál jedince a je to jeho nejdůležitějším cílem. Umění milovat je další pozitivní alternativou. Vztahy obecně jsou převážně založeny na konzumním charakteru společnosti a neměly by být. Plný laskavý vztah k ostatním má moc změnit celou společnost. Fromm ve svém díle shrnuje určitě mnoho názorů, filozofii a v neposlední řadě náboženství, které mají jedince odprostit od povrchního a materialistického pohledu na svět, a proto občas můžou jeho názory vyznít nábožensky, ale není tomu tak. Nesmíme zapomenout, že každé náboženství se snaží

⁷⁹ Na tomto místě si autor mírně protiřečí.

vštípit etické zásady, jako například desatero u křesťanství a snaží se to z iracionální hlediska, kdy lidstvu tyto teze dává do vínku pomyslný bůh a zároveň je po nás požaduje, potažmo nás trestá za jejich nedodržování. Fromm staví do absolutního středu jedince a **jeho možnosti**. Snaží se o změnu společnosti dvěma cestami. Změnou jedince a to v první řadě a změnou systému druhotně. Jeho kritika je konstruktivní a dává pozitivní alternativy. Vždy vychází ze souvislostí a historických faktů, své myšlenky podporuje názory jiných myslitelů, čímž dokresluje svoje teorie.

Teze o platnosti etické teorie Ericha Fromma se mi potvrdila, je využitelná i dnes. Jestliže byla formulována v polovině 20. století, brala si na zřetel tehdejší dobu. To, co bylo, se mírně změnilo, ale důležitější je to, co Fromm formuluje. Formuluje jeho ideální společenské uspořádání a ideálního člověka, s kterým se plně ztotožňuji. V této práci jsem si to racionálně potvrdil. Využití jeho myšlenek je tedy nasnadě. Krom toho, že každý člověk, jenž porozumí jeho učení, může sám na sobě začít pracovat a změnit svůj přístup a nazírání na svět. Potencionál však vidím ve využití jeho teorie ve vzdělávacím procesu. Rozšíření jeho teorie mezi žáky a studenty ve věku, kdy jsou otevřenější k „novým“ věcem by bylo efektivnější než v pozdějším věku. Dobře si uvědomuji náročnost tohoto úkolu. Je obtížné přeformulovat Fromma pro děti na základní škole, je obtížné ukázat alternativu, když děti kolem sebe vidí a slyší něco jiného. Především to klade veliké nároky na učitele, kteří by měli být otevření, nezávislí, konstruktivně kritičtí a svobodní, tedy existovat v módu být. Ale i v silách člověka, který neprohlédne, je to, aby vyslovil, předal tuto alternativu žákům a ti vnímaví ji mohou pochopit. Nepřipadá mi lepší přirovnání pro učitele v módu být než Platónovo podobenství o jeskyni. Prohlédnout a snažit se předat ostatním.

Nezapomeňme, že existujeme jak v módu mít, tak v mód být a základem je, aby mód být převažoval. K tomu, aby to opravdu tak bylo, je zapotřebí si sám pro sebe definovat své existenční vlastnění. Tedy optimum pro svoji existenci. Ani mnoho, ani málo.

V poslední kapitole se zaměřím na možné změny společenského systému, které by mohl člověk v módu být požadovat nebo by naopak mohly pomoci změnit přístup k životu u ostatních.

Možnosti změny

Nejprve bych chtěl shrnout, proč bychom o změny vlastně usilovat. Krize společnosti či krize systému teď slyšíme ze všech stran. Je otázkou, do jaké míry jsme ochotni s tím něco udělat a jestli nezůstáváme pouze na povrchu problému a naše činnost je spíše gestem než opravdovou snahou o změnu. V mém osobním názoru převládá myšlenka zásadní změny systému a přístupu k lidem v něm a mezi sebou navzájem. Po prostudování autorů zabývajících se touto oblastí jasně vychází na povrch obtíž s žitím ve společnosti v této době, ne-li nemožnost. Člověk nenaplnuje svůj potenciál. Fromm píše: „...člověk ztratil svou ústřední roli a stal se nástrojem k dosažení ekonomických cílů, odcizil se svým bližním a přírodě a přišel o svůj bezprostřední vztah s nimi, takže nedokáže smysluplně žít.“⁸⁰

O změně jedince jsem se zmiňoval již dříve a sepsal jsem alespoň krátký návod, jak a proč na změně pracovat. Ale změna jedince je podmíněna i změnou společnosti ve všech jejích aspektech tzn. ekonomické, politické, kulturní a duchovní sféře.

Fromm výstižně poznamenává, že musíme jít do hloubky problémů a řešit příčiny a ne důsledky „nemocné“ společnosti a neustále myslet na cíl našeho úsilí, jenž je duševně zdravý člověk: „je to člověk plodný a neodcizený; je to člověk, který vstupuje do láskyplného vztahu ke světu a který používá svůj rozum k objektivnímu uchopení skutečnosti; je to člověk, který zakouší sebe samého jakožto individuální veličinu a zároveň se cítí zajedno se svými bližními, je to člověk, který nepodrobuje iracionální autoritě a dobrovolně uznává racionální autoritu svého svědomí a rozumu, je to člověk, který se po celou dobu svého života nalézá v procesu zrození a který hledí na dar svého života jako nejvzácnější šanci, jaké se mu dostalo.“⁸¹

Za dlouhá léta lidské existence můžeme vidět mnoho snah o dokonalou civilizaci, byla napsaná utopická díla jako Utopie od Thomase Moora, reálné snahy jako francouzské komuny v 19. století, ale co vidíme, že se opravdu udrželo byla vláda silné ruky, panovníka. Feudální uspořádání bylo dominantní až do první světové války, poté se objevily totality nejrůznějších poměrů. Dnes žijeme v relativně svobodné a demokratické společnosti (mám na mysli euro-americkou spol.), ale i zde vidíme, že systém nepracuje tím správným směrem a je svým způsobem stále totalitní. Milan

⁸⁰ FROMM, Erich. Cesty z nemocné společnosti : sociálně psychologická studie. Vyd. 1. Praha : EarthSave, 2009. 246 s. ISBN 9788086916101.

⁸¹ C.d. str. 247

Valach ve své přednášce jasně popisuje kapitalistický systém jako systém feudální, kdy v zaměstnání se občané dostávají do podřadného postavení vůči svému zaměstnavateli.⁸² A tak nám zbývá jediná pozitivní historická odbočka v podobě řecké demokracie. V knize Počátky řeckého myšlení dostáváme popis tehdejší společnosti a že zásadní změnou bylo překlenutí rodové společnosti a myšlenka, že státní záležitosti jsou veřejné a ne soukromé.⁸³ Z pyramidového uspořádání společnosti se přešlo ke kruhovému, kdy každý svobodný jedinec byl bod v kruhu. Ale ani zde nebylo vše ideální, řecká společnost se zakládala na práci otroků, kteří se brali jako mluvící věci. Řeckou demokracii lze brát jako určitý vzor, hlavně z pohledu změny, která se udála směrem k dobru všech, všichni se mohli podílet na moci. A jak by se mohl paradox otroků vyřešit dnes? Poměrně jednoduše a už se to děje. Práci otroků nahradit prací strojů. Od průmyslové revoluce potřeba lidské práce klesá a od 70. let je tento fakt jasně hmatatelný, protože se objevuje pracovní úsporný růst. Ekonomiky rostou, ale již nepotřebují takový počet zaměstnanců.⁸⁴ Lidé by pak měli více času na to zajímat se o veřejný život.

⁸² VALACH, Milan. Krize systému a její možná řešení. In: *Youtube* [online]. 27.2.2012 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: http://www.youtube.com/watch?v=X8MuPW_F1NU

⁸³ VERNANT, Jean-Pierre. Počátky řeckého myšlení. 2. opr. vyd. Praha : Oikoymenh, 1995. 34-36 s.

⁸⁴ ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona. Systémové alternativy kapitalizmu. In: *Youtube* [online]. 29.4.2011 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: http://www.youtube.com/watch?v=T5E2EB9oe-A&feature=results_main&playnext=1&list=PLF901380C9F035ADC

Frommova vize

V předchozí kapitole to bylo krátké zamyšlení z historického hlediska, stejně jako Fromm se inspiroval socialismem, který nazval komunitárním socialismem: „Charakteristický takovým uspořádáním průmyslu, ve kterém by byl každý pracující člověk aktivním a zodpovědným partnerem, ve kterém by byla práce atraktivní a smysluplná a ve kterém by dělník nebyl ve službách kapitálu, ale kapitál ve službách dělníka.“⁸⁵

Dále se Fromm zabývá právě problematikou práce. Kritizuje automatickou práci, protože není soustředěná, a když se člověk na práci nesoustředí, značně ho to unavuje. Když se opravdu nesoustředí na jakoukoli činnost, vše ho unavuje. Osobně nevidím v automatické práci nic až tak špatného, když se budeme snažit o její celkovou minimalizaci co do počtu hodin strávených v ní. Ale i přesto bychom se měli snažit automatickou práci vymítit, protože by mohla mít negativní vliv na náš charakter a tedy i celý život. V případě, že bychom mohli chodit do práce pouze na několik hodin týdně, by se stal těžištěm každého jednotlivce jeho volný čas či práce, kterou by si jedinec určil sám. Toto snad bude jednou ideál. Fromm to také vidí podobně, ale právě odmítá automatizaci. Snad bych si dovolil poznamenat, že dnes stejně mnoho lidí pracuje jako stroje ve velkých továrnách a nyní se tento stav dá překonat pouze plnou automatizací.

Co se týká motivace práce, vidíme na prvním místě peníze. Na jedné straně by se to dalo vyložit jako snaha o zabezpečení života, ale spíše dnes vidíme snahu o to vydělat víc a víc, která je následována prestiží, postavením a mocí plynoucí z určité pozice. Fromm konstatuje, že si málokdo uvědomuje, že je uspokojící také kvalifikovaná činnost a snaha o budování ekonomické nezávislé existence. Jako možnou alternativu k dnešnímu zaměstnání u velkých či malých podniků vidí Fromm v tzv. výrobních družstev. Ve své knize *Cesty z nemocné společnosti* na několik případech ukazuje, jak by tato družstva mohla fungovat nebo již fungovala v 2. polovině 20. století ve Francii či USA. Družstva zde představují komunitu, v které se rozhoduje v přísném demokratickém smýšlení a každý má právo se podílet na rozhodnutí o budoucnosti družstva, klade se také velký důraz na komunitní život a společné trávení volného času,

⁸⁵ FROMM, Erich. *Cesty z nemocné společnosti : sociálně psychologická studie*. Vyd. 1. Praha : EarthSave, 2009. 258 s. ISBN 9788086916101.

jež není vynucováno, ale v těchto podmínkách je přirozené. Hlavní myšlenka je společnou prací dosáhnout kolektivního a individuálního rozvoje. Fromm se samozřejmě snaží i více zasáhnout do praxe. Důraz dává na možnosti řízení podniků, které by měly kombinovat centrální a decentralizované řízení. Pracovníci by měli být informováni o celém chodu a technikách výroby. Mohli by se vzdělávat ve firemních školách či kurzech při podniku. Měli by mít přehled o celkovém chodu podniku, aby věděli, co a proč se vyrábí, kam se co posílá a jaký je finální výrobek. V těchto družstev není důležití ani tak vlastnictví výrobních prostředků, nýbrž podíl na řízení a rozhodování. Jedno z možných řešení vlastnictví je takové, že by majitelé měli stále právo na úročení svého kapitálu, ale na tom, jakým způsobem ho docílit, by spouštěli ti, kterých by se to týkalo, tedy zaměstnanci. Odměna pro zaměstnance by nebyla stejná a jako dnes by byla určována zásluhami, ale nelze takto dojít nesouměřitelnosti, aby lidé měli díky platům úplně jiný pohled na svět. V nové společnosti by sílil sociální stát, který by garantoval bezplatné zdravotnictví, školství a existovalo by právo na existenční minimum pro nezaměstnané, nemocné a staré.⁸⁶

Ke změnám by také muselo dojít v politické sféře. Současný stav, kdy ve většině států „funguje“ zastupitelská demokracie, se občan aktivně nezapojuje do rozhodování o budoucnosti a spíše dává souhlas s tím, co se děje. Příležitost pro lepší uspořádání vidím v přímé demokracii. I Fromm navrhuje podobný systém.

Ten se zakládá na správní jednotce 500 lidí, kde by se mohlo široce diskutovat. Byli by zde informováni o závažných rozhodnutích a jejich možných řešeních a rozhodnutí této skupiny by mělo mít vliv na zvolenou exekutivu. Tyto skupiny by si volily zástupce na jeden rok, program by se zabýval národními otázkami i věcmi na místní úrovni. Pro lepší chod a informovanost by mohla vzniknout státní agentura, která by se zabývala zpracováním materiálů a podkladů pro diskuze na místních úrovních. Tyto místní skupiny by tvořily dolní komoru parlamentu a poslanecká sněmovna a vláda by fungovaly na stejném principu jako dnes, ale musely by ve svých rozhodnutích zohlednit vůli dolní komory⁸⁷

Kulturní oblast považuje Fromm také vhodnou k reformě. Zde zcela dominuje systém vzdělávání, jenž kritizuje za pouhé zprostředkovávání informací využitelných pro smysluplnou existenci v nynějších podmínkách. Předávání vědomostí jako materiálu

⁸⁶ FROMM, Erich. Cesty z nemocné společnosti : sociálně psychologická studie. Vyd. 1. Praha : EarthSave, 2009. 246-309 s. ISBN 9788086916101.

⁸⁷ C.d. str. 310-315

ke zpracování. Je jen malá snaha o kritické myšlení a formování charakteru v tak proklamovaných humanistických ideálů. Dochází k oddělení teorie od praxe a tím tedy i odosobnění studentů. Jako krizový vidí Fromm i fakt, že vzdělání končí u většiny lidí v 20 či 25 letech. Vzdělávat by se měl člověk celý život. Především pochopení širších souvislostí ve filozofii či náboženství potřebuje životní zkušenost. Zcela zbídačená je pak oblast rituálů, lépe kolektivního umění. Společnost umění konzumuje, kdy na jedné straně jsou „profesionálové“ a na druhé diváci. Vytratily se zvyky jako tance, zpěv, ochotnické divadlo. Vytratily se zvyky spojené s náboženství. Tyto zvyky nás zakořeňovaly do komunity a dávaly nám tolik potřebný společný a aktivní pohled na svět a naplňovaly naše přirozené potřeby po sounáležitosti.⁸⁸

⁸⁸ FROMM, Erich. Cesty z nemocné společnosti : sociálně psychologická studie. Vyd. 1. Praha : EarthSave, 2009. 316-321 s. ISBN 9788086916101.

Ekonomická demokracie

Frommova vize nám dobře shrnuje příčiny krize a jejich řešení. Spíše než do systémového praktického řešení zasahuje do společnosti skrze jednotlivce a jeho potřeby a adekvátní reformy v jeho životě. Nedává až tak konkrétní řešení. Na jeho myšlenkách by se dala však změna systému vystavět. Pro mě osobně je velice zajímavá ekonomická demokracie, která by mohla vyřešit nejpálčivější problém kapitalistické společnosti. David Schweickart dává ve své knize *Po kapitalismu vizi nového uspořádání podniků a nový přístup k zaměstnancům a zaměstnanců k práci*. V této kapitole se pokusím nastínit základní rysy tohoto systému. Co je vlastně ekonomická demokracie? Proč vznikla? Jak funguje?

Ekonomická demokracie určitě není nový objev posledních let, ale představuje syntézu teoretických a praktických zkušeností z předešlých pokusů o alternativní způsob uspořádání podniků, potažmo společnosti. Nejvýraznějším zástupcem ekonomické demokracie v dnešní době je španělský Mondragon⁸⁹, který vznikl v roce 1956 a v současné době má více jak 83 000 zaměstnanců.

Proč ekonomická demokracie vznikla? Schweickart píše, že hlavní důvody jsou dva. Deficit demokracie na pracovišti, protože anomálie spočívá v tom, že demokratické kapitalistické společnosti si sice můžete zvolit politického zástupce, avšak ne už své šéfy v zaměstnání. Druhou příčinou je kapitálová hypermobilita, kdy se obrovský kapitál kumuluje v rukou jedinců a ti mohou dělat, co chtějí, a společně s kapitálovou mobilitou způsobují ekonomickou a politickou nestabilitu v celém světě.

Jak funguje? Na třech základních principech. Zaměstnanecká samospráva – činnost všech podniků demokraticky kontrolují zaměstnanci. Trh – podniky mezi sebou spolupracují, stejně tak i se spotřebiteli ve svobodnějším prostředí, než poskytuje vláda. Společná kontrola investic – fondy pro nové investice se vytvářejí z daní základních prostředků a nazpět do ekonomiky se vracejí prostřednictvím sítě veřejných investičních bank.⁹⁰

Důležitým faktem je, že ekonomická demokracie ruší soukromé vlastnictví výrobních prostředků a námezni práci, ale uznává trh.

⁸⁹ více na: <http://www.mondragon-corporation.com/ENG.aspx>

⁹⁰ SCHWEICKART, David. *Po kapitalismu: Ekonomická demokracie*. první. Slovakia: Vydavateľstvo spolku slovenských spisovateľov spol. s.r.o, 2010, 74 s. ISBN 978-80-8061-428-7.

Do větších detailů ekonomické demokracie, až na zaměstnaneckou samosprávu, bych nerad zasahoval, jelikož to přesahuje rámec mé práce a také moji odbornost, a proto tedy poslední odstavec věnovaný zaměstnanecké samosprávě.

Zaměstnanci jsou zodpovědní za nerušený chod podniku. Od organizace práce až po rozdělení zisku. Peníze nejsou rozdělovány rovnostářsky, ale je potřeba zachovat motivaci pro udržení dobrých pracovníků. V podniku fungují volené zaměstnanecké rady, které úzce spolupracují s vrcholným managementem. Zaměstnanci nemusí vlastnit výrobní prostředky, ty jsou v kolektivním vlastnictví. Každý podnik musí platit daně ze základních prostředků do společného investičního fondu a musí vytvořit odpisový fond na opravy, nové investice apod. V případě úpadku firmy ji nemohou prodat, majetek firmy se dostane do společného národního investičního fondu a lidé si hledají práci jinde. Bankrot také musí firma vyhlásit, když výdělků zaměstnanců neodpovídají obecné minimální mzdě. Firmu fungující na principech ekonomické demokracie nelze pokládat za věc, kterou je možné prodat nebo koupit, ale za společenství. Jsou v ní deklarována základní práva jako právo na názor, rovnost hlasů v rámci společenství, ale je zde i zodpovědnost platit daně a správně využít všechny základní prostředky.

Závěr:

Po analýze dnešní společnosti především prostřednictvím díla Ericha Fromma a Gillese Lipovetského docházím k závěru, že naše společnost je konzumní a projevují se v ní všechny neduhy s tímto spojené. Erich Fromm tuto tezi potvrzuje ve svém módu mít a říká, že vlastnický přístup k životu nám deformuje vztahy k ostatním lidem a tím celkově nenaplnujeme potenciál svého žití. Lipovetsky charakterizuje konzum v osobní rovině, který nás sžírá ze vnitř a také zdůrazňuje potřebu vztahů pro existenci. Oba autoři se tedy doplňují a jejich myšlenky jsou velice aktuální.

Rád bych zdůraznil, že i přes rozsáhlou analytickou část práce, jež byla hlavně negativní, bylo mým záměrem ukázat možný pozitivní rozměr ve společnosti. V dílech Ericha Fromma nalézáme právě mnohé rady k zlepšení našeho života. Je to právě Fromm se svým absolutně humanistickým pohledem na svět a na jedince v něm, který je hoden následování.

Doufám, že má práce bude přínosná pro čtenáře a donutí je, aby se kriticky zamysleli nad svým okolím. Jak dál bude takový člověk jednat, je už ale pouze na něm.

Také bych rád upozornil všechny budoucí či stávající pedagogy, aby si uvědomili zodpovědnost, kterou mají ve svých rukou, když vzdělávají děti a dospívající. Měli by si uvědomit, že předávají nejen znalosti, ale i mnoho schopnosti, ke kterým patří především kritické myšlení, které posune jedince dál a s ním i celou společnost.

Hmatatelnou pozitivní změnu nemůžeme očekávat hned, to by bylo bláhové, avšak vykročit jiným směrem můžeme už dnes.

I pro mě osobně byla tato práce velice přínosná. Našel jsem v ní mnoho podnětných myšlenek a názorů, které mi pomohly si ujasnit mé názory a hodnoty. Pozitivně také hodnotím fakt, že jsem si mohl samostatně vybrat téma práce a zapracovat do něj své poznatky a myšlenky, jež jsem získal v průběhu celého studia na vysoké škole.

Resumé:

Ve své bakalářské práci si kladu za cíl zpracovat etické teorie Ericha Fromma, především s důrazem na jednotlivce jako na základní stavební kámen celé společnosti. Poté použiji zjištěné informace jako hypotézu, kterou se budu snažit aplikovat na dnešní dobu. Pro analýzu dnešní společnosti použiji literární prameny týkající se právě této problematiky. Syntézou teorií Ericha Fromma a literárních pramenů zabývajících se identifikací problémů společnosti chci pojednat o nastolení jejich možných řešení.

Summary:

This bachelor thesis attempts to compile the ethical theories of Erich Fromm. Primarily, the thesis puts emphasis on the individual as the core of society. The established theoretical information is further used as a hypothesis that is applicable on contemporary society. To analyze contemporary society the thesis uses literary sources concerning this issue in order to situate the subject into the larger theoretical context and give a comprehensive overview of the problem. Thus, this thesis aims to build a synthesis of Fromm's theories and other literary sources concerning problems in contemporary society in order to discuss possible theoretical solutions to problems of current society.

Klíčová slova:

Etika, morálka, hodnoty, dnešní společnost, mód mít, mód být, psychoanalýza, přirozenost člověka, láska, radost, štěstí, vize, nová společnost

Key words:

Ethics, morals, values, contemporary society, having mode, being mode, psychoanalysis, human character, love, joy, happiness, vision of new society

Bibliografie:

KADLEC, Ondřej. *Etická teorie Ericha Fromma a dnešní společnost*. Brno, 2012. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Milan Valach, Ph.D.

Seznam použité literatury:

FROMM, Erich. *Cesty z nemocné společnosti: sociálně psychologická studie*. Vyd. 1. Překlad Jindra Hubková. Praha: EarthSave, 2009, 342 s. ISBN 978-808-6916-101.

FROMM, Erich. *Člověk a psychoanalýza: úvahy o současném individualismu*. 2. dopl. vyd. Překlad Irena Petřínová, Marta Hubscherová. Praha: Aurora, 1997, 200 s. Střed (Prostor). ISBN 80-859-7418-5.

FROMM, Erich. *Mít, nebo být?*. 1. vyd. Praha: Aurora, 2001, 242 s. ISBN 80-729-9036-5.

FROMM, Erich. *Umění milovat: úvahy o současném individualismu*. 2. dopl. vyd. Překlad Jan Vinař. Prague: Nakladatelství Josefa Šimona, Simon and Simon Publishers, 1999, 125 s. Český klub. ISBN 80-856-3726-X.

JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Média a společnost: úvahy o současném individualismu*. Vyd. 2. Překlad Jan Vinař. Praha: Portál, 2007, 207 s. Český klub. ISBN 978-807-3672-874.

KELLER, Jan. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011, 211 s. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-044-5.

LACINOVÁ, Editoři Petr Macek a Lenka. *Vztahy v dospívání*. Vyd. 1. Brno: Barister, 2006. ISBN 80-736-4034-1.

LASCH, Christopher. *The culture of narcissism: American life in an age of diminishing expectations*. Norton paperback 1991 ed. New York: Norton, 1991c1979, 282 s. ISBN 03-933-0738-7.

LIESSMANN, Konrad Paul. *Teorie nevzdělanosti: omyly společnosti vědění*. Vyd. 1. Překlad Jana Zoubková. Praha: Academia, 2011, 125 s. XXI. století. ISBN 9788020016775.

LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. V českém jazyce vyd. 4. Překlad Helena Beguivinová. Praha: Prostor, 2008, 242 s. Střed (Prostor). ISBN 978-80-7260-190-5.

LIPOVETSKY, Gilles. *Soumrak povinnosti: bezbolestná etika nových demokratických časů*. V českém jazyce vyd. 1. Překlad Martin Pokorný, Alena Bláhová. Praha: Prostor, 1999, 311 s. Střed, sv. 30. ISBN ISBN 8072600087.

Naše společná budoucnost. Světová komise pro životní prostředí a rozvoj. 1. vyd. Praha: Academia, 1991, 297 s. ISBN 80-853-6807-2.

PLATÓN,, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Ústava: úvahy o současném individualismu*. 2. vyd. Překlad František Novotný. Praha: Oikoymenh, 1996, 359 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0528-3.

SCHWEICKART, David. *Po kapitalizme: Ekonomická demokracia*. první. Slovakia: Vydavateľstvo spolku slovenských spisovateľov spol. s.r.o, 2010, 208 s. ISBN 978-80-8061-428-7.

VALACH, Milan. *lu: krizi kapitalismu*. : Grimmus, c2009, 406 s. Oikúmené. ISBN 80-902-8315-2.

VERNANT, Jean-Pierre. *Počátky řeckého myšlení: sociálně psychologická studie*. 1. vyd. Překlad Miloš Rejchrt. Praha: ISE, 1993, 87 s. Oikúmené. ISBN 80-852-4145-5.

Ostatní zdroje:

Medica Health world. [online]. [cit. 2012-03-17]. Dostupné z: <http://www.mhw.cz/media/?pid=32>

MILAN, Valach. Člověk, hodnoty a kapitalismus. In: *Britské listy* [online]. 20.2.2012 [cit. 2012-04-09]. Dostupné z: <http://www.blisty.cz/art/62375.html>

VALACH, Milan. Krize systému a její možná řešení. In: *Youtube* [online]. 27.2.2012 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: http://www.youtube.com/watch?v=X8MuPW_F1NU

ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona. Systémové alternativy kapitalizmu. In: *Youtube* [online]. 29.4.2011 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: http://www.youtube.com/watch?v=T5E2EB9oe-A&feature=results_main&playnext=1&list=PLF901380C9F035ADC